

Hovedoppgave for cand. polit-graden

Arbeidsledighet og teori

Ledighetsutviklingen i Skandinavia og Tyskland

Bjørn Theodor Halle

Mai 2004

**Økonomisk institutt
Universitetet i Oslo**

Forord

Denne oppgaven er skrevet i løpet av høsten 2003 og våren 2004. Det har vært en lærerik prosess, både i forhold til det å skrive oppgave og det fagmessige.

I forbindelse med denne oppgaven er det noen som fortjener en takk. I første rekke vil jeg gi en stor takk til min veileder gjennom oppgaven, Professor Steinar Holden ved Økonomisk institutt, for særdeles god og inspirerende veiledning. Dessuten er det andre som fortjener en takk; Alexander Schjøll for å ha lest igjennom oppgaven og kommet med noen nyttige råd, min familie for å ha støttet meg underveis og medstudenter for å ha hjulpet meg med å holde humøret oppe i skriveprosessen. Av medstudenter vil jeg spesielt nevne Øyvind Johan Dahl og Dag Trygve Enden. Til slutt vil jeg takke Ane Dalen Ringheim for støtte og oppmuntring underveis.

Blindern, 5/5-2004
Bjørn Theodor Halle

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg arbeidsledighetsutviklingen i Skandinavia og Tyskland fra cirka 1970 og frem til 2003. Oppgaven er bygget opp på følgende måte: først redegjør jeg for to ulike teorier for arbeidsledighet. Deretter redegjør jeg og drøfter utviklingen i arbeidsledigheten i Norge, Sverige, Danmark og Tyskland i lys av teoriene. Etter det sammenligner jeg og drøfter de fire landene opp mot hverandre. Tilslutt følger en kort konklusjon.

Først redegjør jeg for to teorier. Den ene er en likevektsledighetsteori. En likevektsledighetsteori tar utgangspunkt i at det eksisterer et nivå på arbeidsledigheten som gjør at inflasjonen stabiliserer seg. Dette nivået på arbeidsledigheten kalles likevektsnivået på ledigheten. Konjunktursvingninger i økonomien, som for eksempel skyldes endring i samlet etterspørsel, kan gi utslag i redusert ledighet eller økt ledighet, men over tid vil ledigheten til slutt vende tilbake til det naturlige likevektsnivået. Den andre teorien er en generell likevekts søkemodell med humankapital. Denne modellen har en mer mikroøkonomisk tilnærming til arbeidsledighet og fokuserer på effekten av støtteordninger til arbeidsledige og søkeintensitet.

Hovedfokus i oppgaven rettes mot hvor godt de to ulike teoriene forklarer ledighetsutviklingen i de fire ulike landene. Drøftingen av problemstillingen kan tyde på at likevektsledighetsteorien best beskriver og forklarer ledighetsutviklingen i alle landene. Dette kan skyldes at denne teorien fokuserer på etterspørsels- og tilbudsforhold i økonomien, som er nokså identiske med de sjokk som faktisk har skjedd. Spesielt viser det seg at oljeprisøkningene på 1970-tallet, som i denne teorien kan tolkes som et tilbudssjokk, har hatt effekter i tråd med teorien.

Den andre teorien synes ut fra drøftingen å gi en ikke like god forklaring for de fire landene. I henhold til denne teorien er det såkalt økonomisk turbulens som kan forårsake økt ledighet. Graden av turbulens i økonomien fanges opp ved sannsynligheten for å miste humankapital ved ledighet. Har turbulensen økt, vil også ledigheten øke. Forfatterne bak teorien hevder at

turbulensen i Europa har økt siden 1980. Et problem med dette, er hvorvidt dette faktisk er tilfelle. Det er ulike oppfatninger om turbulensen har økt i Europa. Og spesielt for de landene som er drøftet i denne oppgaven, er at de har ulik ledighetsutvikling, mens teorien tilsier en mer sammenfallende utvikling. Dessuten har utviklingen av langtidsledigheten i de ulike landene utartet seg forskjellig. For eksempel i Norge i den siste tiden har langtidsledigheten vært et fraværende problem. Dette er i ikke i tråd med teorien, der økt økonomisk turbulens vil gi også økt langtidsledighet.

Ut fra dette hevder jeg at likevektsledighetsteorien synes å gi en bedre forklaring på ledighetsutviklingen i de fire landene jeg har studert i forhold til den andre teorien. Den andre teorien har dog sine kvaliteter, for eksempel synes den å kunne gi en god alternativ forklaring på utviklingen i Tyskland i deler av den tidsperioden jeg har studert.

Innhold

1.	Innledning.....	1
1.1	Motivasjon.....	1
1.2	Problemstilling og metode.....	1
2.	Arbeidsledighetsteori.....	3
2.1	Innledning.....	3
2.2	Likevektsledighetsteori	3
2.2.1	Modellen.....	3
2.2.2	Arbeidsledigheten og endringer i inflasjonen	5
2.2.3	Hvorfor kan arbeidsledigheten endre seg?	7
2.2.4	Hysterese	8
2.2.5	Reallønn og arbeidsledighet	9
2.2.6	Likevektsskapende krefter.....	10
2.3	Ljungqvist og Sargents teori.....	11
2.3.1	Bakgrunn	11
2.3.2	Modellstrategi.....	11
2.3.3	Resultater.....	11
2.3.4	Konklusjon	12
2.4	Forskjeller mellom teoriene.....	13
3.	Arbeidsledigheten i Norge.....	14
3.1	Innledning.....	14
3.2	Perioden fra 1973 til 1987	15
3.2.1	Internasjonale forhold og overordnet politikk.....	15
3.2.2	Pengepolitikk og inflasjon.....	16
3.3	Perioden etter 1987.....	17
3.3.1	Internasjonale forhold, driftsbalansen og økonomisk politikk.....	17
3.3.2	Arbeidsmarkedstiltak.....	18
3.3.3	Pengepolitikk og inflasjon.....	18
3.3.4	Lønnsdannelse og lønnsutvikling.....	18
3.3.5	Oljen og offentlig sektor.....	19
3.4	Teori og ledighet	19
3.4.1	Likevektsledighetsteori	19
	Perioden 1973-1987	19
	Etter 1987	22
3.4.2	Ljungqvist og Sargent	23
3.4.3	Oppsummering	24
4.	Arbeidsledigheten i Danmark.....	25
4.1	Innledning.....	25
4.1.1	Arbeidsledighet og inflasjon	25
4.2	Fra 1970 til 1993	26
4.2.1	Internasjonale forhold.....	26
4.2.2	Pengepolitikk.....	26
4.2.3	Underskudd på driftsbalansen og utenlandsgjeld.....	27
4.3	Etter 1993	27
4.3.1	Politikkendring	27
4.3.2	Pengepolitikk.....	27

4.3.3	Ekspansiv finanspolitikk, BNP og driftsbalansen	27
4.3.4	Arbeidsmarkedspolitikk	28
4.3.5	Lønnsdannelse og strukturelle endringer	28
4.3.6	Mistilpasning på arbeidsmarkedet	29
4.4	Teori og ledighet	29
4.4.1	Likevektsledighetsteori	29
	Perioden 1970-1993	29
	Etter 1993	31
4.4.2	Ljungqvist og Sargents teori	32
4.4.3	Oppsummering	34
5.	Arbeidsledigheten i Sverige	35
5.1	Innledning	35
5.1.1	Arbeidsledighet og inflasjon	35
5.2	Frem til 1990	36
5.2.1	Overordnet politikk og pengepolitikk	36
5.2.2	Ekspansiv finanspolitikk og deregulering av kredittmarkedene	37
5.2.3	Internasjonalt oppsving på 1980-tallet	37
5.3	Perioden 1990-1997	38
5.3.1	Overordnet politikk og pengepolitikk	38
5.3.2	Redusert offentlig sektor	38
5.3.3	Skattereformer og rente	38
5.3.4	Internasjonale forhold	39
5.4	Etter 1997	40
5.4.1	Finanspolitikk og pengepolitikk	40
5.4.2	Lønnsmoderasjon og lønnskoordinering	40
5.4.3	Støtteordninger og aktiv arbeidsmarkedspolitikk	40
5.5	Teori og ledighet	41
5.5.1	Likevektsledighetsteori	41
	Fra 1970 til 1990	41
	Etter 1990	43
5.5.2	Ljungqvist og Sargent	44
5.5.3	Oppsummering	45
6.	Arbeidsledigheten i Tyskland	46
6.1	Innledning	46
6.1.1	Ledighets- og inflasjonsutviklingen	46
6.2	Perioden 1970-1990	47
6.2.1	Oljeprissjokk	47
6.2.2	Aggregert etterspørsel og økonomisk vekst	47
6.2.3	Pengepolitikk	48
6.3	Perioden etter 1990	48
6.3.1	Økonomisk vekst	48
6.3.2	Pengepolitikk	49
6.3.3	Finanspolitikk	49
6.4	Arbeidsmarkedsinstitusjonene	50
6.4.1	Arbeidsledighetsstrygd	50
6.4.2	Grad av sentralisering ved lønnsforhandlinger	50
6.4.3	Oppsigelsesvern	51
6.5	Teori og ledighet	51
6.5.1	Likevektsledighetsteori	51
	Perioden 1970-1990	51

Etter 1990	53
6.5.2 Ljungqvist og Sargents teori.....	57
6.5.3 Oppsummering	58
7. Sammenligning og konklusjon.....	59
7.1 Innledning.....	59
7.2 Likevektsledighetsteori	59
7.3 Ljungqvist og Sargents teori.....	61
7.4 Kan forskjeller i ledigheten mellom land forklares ut fra teori?	63
7.5 Konklusjon	65
Referanser/Litteraturliste.....	66

Figurliste:

Figur 1: Arbeidsmarkedslikevekt.	5
Figur 2: Phillipskurven.	6
Figur 3: Sammenheng mellom korttids aggregert tilbud og etterspørsel.	8
Figur 4: Utviklingen av arbeidsledigheten og inflasjonen siden 1970.	14
Figur 5: Andel av arbeidsledige som er langtidsledige mellom 1980 og 2001.	15
Figur 6: Driftsbalansen 1970-2002.....	17
Figur 7: Effekten av et tilbudssjokk.	19
Figur 8: Arbeidsledigheten og inflasjonen i Danmark 1970-2002.....	25
Figur 9: Langtidsledighet i Danmark.	26
Figur 10: Arbeidsledigheten og inflasjonen i Sverige.....	35
Figur 11: Utviklingen i langtidsledigheten i Sverige 1990-2003.....	36
Figur 12: Vekst i BNP for Sverige 1980-2002. Faste priser med utgangspunkt i 2000.....	39
Figur 13: Ledighet og inflasjon i Vest-Tyskland 1970-1990.	46
Figur 14: Ledighet og inflasjon i Tyskland 1990-2002.....	46
Figur 15: Prosentvis endring i BNP i Tyskland.	49

1. Innledning

1.1 Motivasjon

Arbeidsledighet er et viktig tema innen økonomi og samfunnsdebatten generelt.

Arbeidsledighet er et problem for den enkelte ledige, fordi det innebærer et stort økonomisk tap og fordi man kanskje ikke føler seg verdsatt. Arbeidsledighet er også et problem for samfunnet som helhet, fordi ikke alle ressurser blir tatt i bruk. Høy arbeidsledighet er kanskje den viktigste trusselen mot høy velferd i et samfunn.

1.2 Problemstilling og metode

Denne oppgaven tar selvfølgelig ikke sikte på å gi en fullstendig forklaring på hvorfor arbeidsledighet oppstår. Derimot vil jeg ta utgangspunkt i to ulike teorier for arbeidsledighet, og drøfte om disse kan bidra til å forklare ledighetsutviklingen i Norge, Danmark, Sverige og Tyskland.

Teoriene som blir drøftet er en teori kjent som likevektsledighetsteori for arbeidsledigheten og en teori utviklet av Ljungqvist og Sargent.

En likevektsledighetsteori tar utgangspunkt i at det eksisterer et nivå på arbeidsledigheten som gjør at inflasjonen stabiliserer seg. Dette nivået på arbeidsledigheten kalles likevektsnivået på ledigheten. Konjunktursvingninger i økonomien, som for eksempel skyldes endring i samlet etterspørsel, kan gi utslag i redusert ledighet eller økt ledighet, men over tid vil ledigheten til slutt vende tilbake til det naturlige likevektsnivået. En modell som har dette som utgangspunkt er beskrevet i Layard, Nickell og Jackman (1991) og det er den som benyttes i denne oppgaven.

Den andre er en modell av Ljungqvist og Sargent fra 1998, og utvidet i 2002. Det er en generell likevekts søkemodell med humankapital. Modellen har en mer mikroøkonomisk tilnærming til arbeidsledighet og fokuserer på effekten av støtteordninger til arbeidsledige og søkeintensitet.

Disse to teoriene har fått betydelig oppmerksomhet som mulige forklaringer på ledighetsutviklingen i Europa.

Metoden som blir brukt er som følger: først redegjør jeg for de to teoriene. Her vil kun likevektsledighetsteorien bli modellert på en formell måte, da denne blir vektlagt mest videre i oppgaven, mens den andre diskuteres verbalt. Dette utgjør kapittel 2. I kapittel 3 gir jeg først en oversikt over ledighets- og inflasjonsutviklingen i Norge. Deretter redegjør jeg for noen argumenter som har blitt fremsatt av ulike forfattere for å forklare denne utviklingen. Etter det følger en drøftingsdel der jeg knytter ledighetsutviklingen opp mot teoriene. Samme fremgangsmåte benyttes i kapittel 4 til 6, som behandler henholdsvis Danmark, Sverige og Tyskland. De fire landene er valgt på bakgrunn av at de er relativt like samfunnsmessig sett, men har hatt forskjellig tilnærming og mulighet i kampen mot arbeidsledighet. Til slutt i kapittel 7 forsøker jeg å sammenligne trekkene fra hvert enkelt land. Først drøfter jeg hvorvidt de to teoriene gir en god forklaring på den faktiske utviklingen i de fire landene. Deretter gir jeg noen korte konklusjoner på hvert enkelt land og drøfter kort om forskjeller i ledigheten mellom land kan forklares ut fra likevektsledighetsteori. Til slutt følger en kort konklusjon.

2. Arbeidsledighetsteori

2.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for to teorier om arbeidsledighet. Den ene teorien er en likevektsledighetsteori. Den andre teorien er av Ljungqvist og Sargent (2002).

2.2 Likevektsledighetsteori

Her presenteres en modell for likevektsledighet, beskrevet i kapittel 1 i Layard et al. (1991). Der materiale er hentet fra andre, vil det bli referert til, ellers følger jeg modellen og utledningen til Layard et al. (1991). I avsnitt 1.3.7 følger jeg Holden (1996) om likevektsskapende krefter. Tankegangen om likevektsledighet er sentral i mange arbeider om arbeidsledighet og vil være viktig for å drøfte utviklingen av arbeidsledighet. Modellen inneholder både keynesianske (etterspørsel) og klassiske elementer (likevektsledighet).

2.2.1 Modellen

En modell kan illustrere hvordan en lønns-prisspiral utvikler seg og bestemme likevektsledigheten. Vi ser på en økonomi med monopolistisk konkurranse der bedriftene står ovenfor fallende etterspørselskurve på produktmarkedet. Bedriftene setter prisene for å maksimere profitten. Lønningene fastsettes ved forhandlinger mellom arbeidstakerne, eventuelt organisert i fagforeninger, og bedriftene.

Vi forutsetter:

Modellen er loglineær. Variablene skrives på logform, f. eks $\ln P = p$, hvor en liten bokstav indikerer den naturlige logaritme.

At det er rasjonelle aktører, som gjør at vi kan skrive $p = p^e$ (i likevekt).

At lønn blir fastsatt først (i forhandlinger mellom partene) og så pris.

Notasjon:

- p - pris, p^e - forventet pris, w - lønn og w^e - forventet pris
- u - arbeidsledighetsrate, arbeidsledighetsraten er andelen av arbeidsledige i forhold til arbeidsstyrken.
- γ_0 – hvordan andre faktorer påvirker lønnen. $\gamma_0 > 0$.

- γ_1 – hvor mye arbeiderne tar hensyn til arbeidsledighet i lønndannelsen (reallønnsfleksibiliteten).
- β_0 – hvordan andre faktorer påvirker prisen. $\beta_0 > 0$.
- β_1 - virkning av arbeidsledighet på prispåslaget (prisleksibiliteten).
- λ – hvor stor endring i realpengemengden som slår ut i endret ledighet. $\lambda > 0$
- m – nominelt BNP (bruttonasjonalprodukt)
- Det er to endogene variabler: arbeidsledighet, u og reallønn, $w-p$.

Modelligningene er som følger:

$$1 \quad p - w^e = \beta_0 - \beta_1 u \quad (\beta_1 \geq 0)$$

$$2 \quad w - p^e = \gamma_0 - \gamma_1 u \quad (\gamma_1 > 0)$$

Relasjonsforklaring:

1 beskriver prissettingen i økonomien, bruttoproduktprisene blir satt av bedriftene som et påslag til forventet lønn. Bedriftene setter prisene for å maksimere profitten.

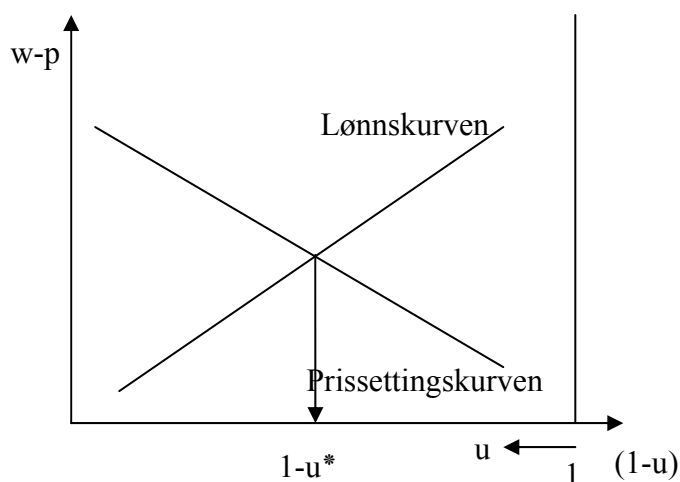
2 beskriver lønnssettingen i økonomien, der lønnen blir satt ved forhandlinger i bedriftene, som et påslag på den forventede prisen. Lønnen blir høyere jo lavere ledigheten er, dette som følge av at arbeidstakerne står i en bedre forhandlingsposisjon vis-à-vis arbeidsgiverne.

I likevekt er de forventede prisene lik de faktiske prisene, det vil si $p = p^e$ og $w = w^e$. Vi kan finne den langsiktige likevektsledigheten ved å addere 1. og 2. og løse for u , som gir:

$$3 \quad u^* = (\beta_0 + \gamma_0) / (\beta_1 + \gamma_1)$$

Likevektsledigheten blir bare påvirket av parameterne i pris- og lønnskurvene. Reduseres for eksempel β_1 , går likevektsledigheten opp. Siden w^e og p^e ikke inngår i uttrykket, er likevektsledigheten gitt ved en situasjon uten forventningsfeil.

Figur 1: Arbeidsmarkedslikevekt.

Figur 1: Skjæringspunktet mellom lønnskurven og prissettingskurven viser likevektsledigheten i arbeidsmarkedet. Lønnskurven og prissettingskurven er tegnet for $p - p^e = w - w^e = 0$. Lønnskurven er stigende fordi ved lav arbeidsledighet (som følge av høy etterspørsel), vet arbeidstakerne at ved å kreve mer lønn er sannsynligheten for å miste arbeidet liten. Arbeidsgiverne har færre pressmidler mot arbeidstagerne, fordi en trussel om å ansette andre, ikke er reell. For å skaffe arbeidskraft er de nødt til å godta høye lønnskrav. Priskurven er fallende ($\beta_1 > 0$), dersom grensekostnadene er stigende. Ved høy etterspørsel og høy sysselsettingsrate er grensekostnaden høy, og bedriften vil sette høy pris. Ved lav sysselsetting er grensekostnaden lav, og bedriften setter lav pris. Er $\beta_1 = 0$ er priskurven horisontal, fordi grensekostnadene i dette tilfellet er uavhengig av sysselsettingen.

2.2.2 Arbeidsledigheten og endringer i inflasjonen

Når aktørene setter lønn og priser, så kjenner de ikke verdiene som andre setter. Det kan føre til at det oppstår forventningsfeil. Vi har da at $p \neq p^e$ og $w \neq w^e$.

Sett at de forventede priser og lønninger ikke realiseres, vil 3 kunne skrives slik:

$$4 \quad u = u^* - [(p - p^e) - (w - w^e)] / (\beta_1 + \gamma_1)$$

Er forventningsfeilen for lønn og pris lik, kan 4 omskrives til:

$$5 \quad u - u^* = - [1/\theta_1](p - p^e)$$

hvor $\theta_1 = (\beta_1 + \gamma_1)/2$, som er et mål på reallønns- og prisfleksibilitet.

Videre kan vi anta at inflasjon, eller endring i pris, ikke har en langtids trend og at den følger en "random walk", det vil si den er ikke-stasjonær (Gujarati, 2003), kan vi skrive det som:

$$6 \quad \Delta p = \Delta p_{-1} + \varepsilon$$

her står ε for et "støyledd" og fotskrift indikerer forrige periode. Relasjon 6 sier at dagens inflasjon er lik forrige periodes inflasjon pluss et "støyledd". Her antas det at $p^e - p = \Delta p_{-1}$.

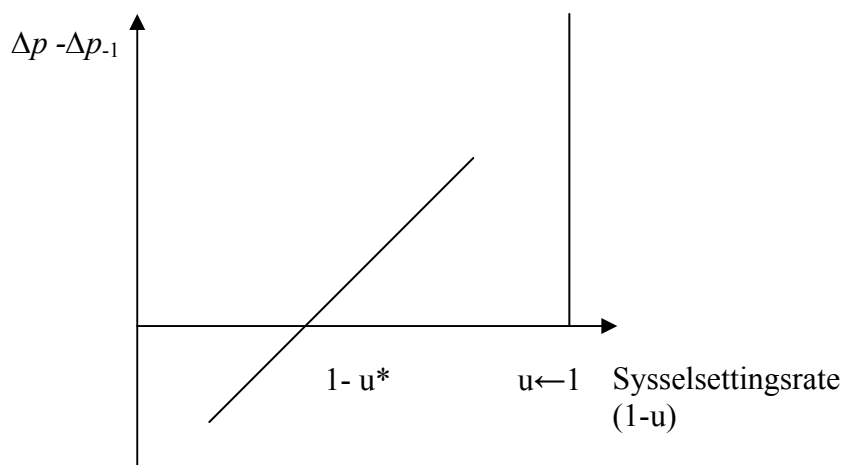
Vi får dermed en sammenheng mellom inflasjon og arbeidsledighet:

$$7 \quad \Delta p - \Delta p_{-1} = -\theta_1(u - u^*)$$

7 er Phillipskurve-relasjonen. Er $u < u^*$ vil inflasjonen øke, men hvis $u > u^*$, vil den avta.

Derfor kan u^* sees på som NAIRU. Med $u = u^*$ er det stabil inflasjon. Er det lav arbeidsledighet vil bedriftene måtte by opp lønningene og den økte kostnaden tas ut i økt inflasjon. Motsatt, er det høy arbeidsledighet, vil ikke bedriftene måtte sette opp lønningene og det gir utslag i liten inflasjon eller prisstigning.

Figur 2: Phillipskurven.

Figur 2: Sammenhengen mellom inflasjon og arbeidsledighet, eller Phillipskurven. Kilde: Layard et al. (1991).

Likevektsledigheten, u^* , er den ledigheten som er konsistent med stabil inflasjon. Dette blir omtalt som "non-accelerating-inflation-rate-of-unemployment" (NAIRU). NAIRU kan sees på som en likevektstilstand arbeidsledigheten vender tilbake til på lang sikt.

Vi kan også ha korttids-NAIRU, som kan være konsistent med stabil inflasjon og vil være avhengig av fjorårets ledighet. Her kan det være korttids-hysteres, i den forstand at tidligere hendelser påvirker dagens korttids-NAIRU. Hysteres blir omtalt senere.

2.2.3 Hvorfor kan arbeidsledigheten endre seg?

På lang sikt vil arbeidsledigheten bestemmes helt av langtidstilbudsfaktorer, og vil være lik NAIRU og uavhengig av inflasjon, dette er langtidstilbudskurve (LTT), men på kort sikt er arbeidsledigheten bestemt av både etterspørsels- og tilbudsfaktorer.

Korttidsaggregert tilbud (KAT) er identisk med Phillipskurven, fordi sett fra en periode til en annen forventer bedriftene at redusert ledighet gir økte lønnskrav og derav økt inflasjon. Sammenhengen mellom inflasjon og ledighet er gitt ved:

$$8 \quad \Delta p - \Delta p_{-1} = -\theta_1(u - u^*)$$

kan tolkes at dersom ledigheten er lavere en likevektsledigheten øker inflasjonen og motsatt. På sikt er det ingen forventningsfeil slik at arbeidsledigheten ikke påvirkes av inflasjonen.

Aggregert etterspørsel (E) er gitt ved:

$$9 \quad u = - (1/\lambda)(m - p)$$

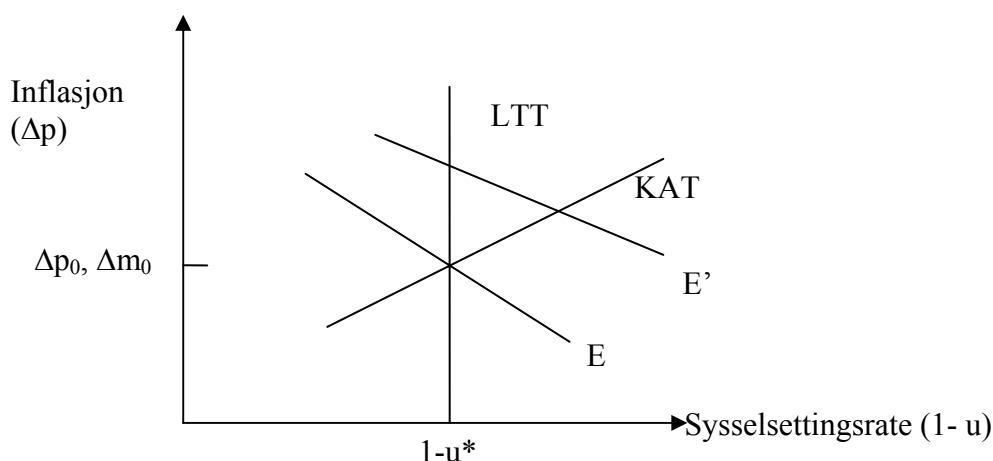
9 sier at hvis realpengemengden, $m-p$, er høy, får vi lav arbeidsledighet. Årsaken er at en større realpengemengde betyr mer penger i økonomien, som leder til økt etterspørsel og økt produksjon. Resultatet er lavere ledighet.

9 kan skrives (på endringsform):

$$10 \quad \Delta p = \Delta m + \lambda(u - u_{-1})$$

10 sier at en økning i pengemengden slår ut i økte priser eller økt sysselsetting (det vil si redusert ledighet). Etterspørselskurven (E) og (KAT) bestemmer størrelsen på dagens arbeidsledighet og inflasjon. Økning i etterspørselen vil lede til en økning i prisnivået eller en reduksjon i arbeidsledigheten, eller begge deler.

Figur 3: Sammenheng mellom korttids aggregert tilbud og etterspørsel.

Figur 3: Sammenhengen mellom korttidsaggregerttilbud KAT og aggregert etterspørsel E, som bestemmer nivået på nåtidig inflasjon og sysselsetting. Den vertikale linjen er langtidstilbud LTT, som bestemmer arbeidsledigheten på lang sikt og er lik u^* . Både tilbuds- og etterspørselssjokk påvirker ledigheten. Et etterspørselssjokk kan for eksempel være en økning i Δm , som vil flytte E ut i til E' figur 3. Det gir økt inflasjon og redusert arbeidsledighet. På grunn av forventningsfeil kan det bli avvik fra likevektsledighetsnivået.

Det er forskjell på effekten av tilbuds- og etterspørselssjokk. Et etterspørselssjokk beveger inflasjon og arbeidsledighet i hver sin retning. Et tilbudssjokk beveger arbeidsledighet og inflasjon i samme retning.

2.2.4 Hysteresese

Langvarig høy arbeidsledighet kan gi opphav til hystereseeffekter i økonomien. Hysteresese kan sies å være en situasjon hvor en har fått vedvarende høy faktisk ledighet og slik at den ikke kan reduseres raskt ned mot langtids-NAIRU uten en permanent økning i inflasjonen. Ledigheten kan dog reduseres gradvis uten at inflasjonen øker. Hysteresese kan ha en rekke forklaringer. For det første kan det være slik at de sysselsatte ikke tar hensyn til ledigheten i lønnsdannelsen. Denne situasjonen oppstår når det ikke er noen fare for å miste arbeidet selv

om man kommer med høye lønnskrav, fordi de arbeidsledige ikke er kvalifisert til ledige stillingene. Arbeidere i jobb bryr seg lite om velferden til arbeidsledige. En annen forklaring på hystereser er at arbeidsledige mister kvalifikasjoner og arbeidskapasitet, slik at de er mindre egnet til arbeid. Velger bedriften å ansette en som har vært arbeidsledig lenge, må bedriften regne med å få lavere produktivitet. Andre forhold som kan forklare hystereser er oppsigelseskostnader og kapitalmangel. Dette er forhold som vil påvirke likevektsledigheten. Antar vi at lønninger og priser avhenger både av endringer i arbeidsledigheten, og av nivået, kan vi skrive 8 som:

$$11 \quad \Delta p = \Delta p_{-1} - \theta_1(u - u^*) - \theta_{11}(u - u_{-1})$$

Dette er den nye aggregerte tilbudsfunksjonen, der θ_{11} er effekten av en endring i arbeidsledigheten, mens θ_1 er effekten av nivået på ledigheten.

Vi kan, ved å anta at $\Delta p = \Delta p_{-1}$, løse 11 for u , noe som gir korttids NAIRU. Den vil ligge mellom langtids-NAIRU og forrige periodes ledighet.

$$12 \quad u_s^* = [\theta_1 / (\theta_1 + \theta_{11})] u^* + [\theta_{11} / (\theta_1 + \theta_{11})] u_{-1}$$

Ved høy ledighet gir ytterligere økning i ledigheten liten virkning på lønnen, fordi det i liten grad påvirker konkurransen om jobbene.

2.2.5 Reallønn og arbeidsledighet

Lønnsnivået kan ha innvirkning på ledighetsnivået. Lønn og dens påvirkning kan sees fra både et kortsiktig og et langsiktig perspektiv.

Lang sikt:

Sterkt lønnspress, det vil si en lønnskurve som ligger høyt i figur 1, fører til høy likevektsledighet. Virkningene av lønnspress på reallønnen avhenger av helningen på priskurven. Hvis priskurven er horisontal, så har lønnskurvens plassering ikke betydning for reallønnen i likevekt. Men hvis priskurven er fallende, så vil sterkt lønnspress føre til både høy reallønn og høy likevektsledighet.

Kort sikt:

Får man et positivt etterspørselssjokk, vil det føre til økt reallønn i følge Layard et al. (1991). Dette har bakgrunn i at Layard et al. (1991) antar det er større tregheter i prisdannelsen enn i lønnsdannelsen.

2.2.6 Likevektsskapende krefter

Hva gjør at u går mot u^* ? Det kan være forhold både innenfor og utenfor modellen som kan være likevektsskapende.

Årsakssammenhengen innenfor modellen er at når $u > u^*$, reduseres prisene via Phillipskurven. For en gitt nominell pengemengde, fører det til at realpengemengden øker. Som nevnt i forbindelse i relasjon 9 øker det etterspørselen og ledigheten reduseres.

Derimot kan det være egenskaper ved lønns- og prisdannelsen som forsinker tilpasningen tilbake til likevekt, ved at det er vanskelig å få lønns- og prisveksten tilstrekkelig ned.

Eksempler på nominelle stivheter er langvarige lønnskontrakter og menykostnader. Dette gir en tilnærmet horisontal lønnskurve, det vil si at γ_1 er liten. Tilsvarende kan det være reelle stivheter ved at avvik mellom u og u^* ikke påvirker reallønnen.

En annen likevektsskapende mekanisme utenfor modellen, kan være at ledige ressurser i økonomien gir rom for nyetablering. Er det høy ledighet vil det være enklere å finne en kvalifisert arbeidssøker til en ledig stilling, og dette vil trekke i retning av at bedriftene oppretter flere jobber. For at det skal gi en netto økning i sysselsettingen, må det også være en økning i etterspørselen som gir rom for økt produksjon. Her kan det være at de nye jobbene krever økt realkapital, som igjen gir økt investeringsetterspørsel.

Til slutt er det et forhold til som kan bidra til likevekt, og det er at årsaken til avviket mellom u og u^* er borte. Et eksempel kan være at høy arbeidsledighet skyldes midlertidig svikt i samlet etterspørselen. Dette følger ikke automatisk av høy ledighet.

Holden (1996) argumenterer for at de likevektsskapende kreftene ikke er sterke. Hvis et kraftig og langvarig negativt reelt etterspørselssjokk inntreffer, vil det trolig ha kraftig og langvarig negativ virkning på produksjon og sysselsetting. Økonomien vil gå mot likevekt, ved at årsaken til sjokket faller bort. Blir kostnadsnivået redusert nok, vil det skyve økonomien i riktig retning, men denne virkningen tar lang tid.

2.3 Ljungqvist og Sargents teori

Jeg vil her gå igjennom en modell av Ljungqvist og Sargent (1998) og en utvidelse av samme modell i Ljungqvist og Sargent (2002). Ljungqvist og Sargent ønsker å forklare hvorfor ledigheten er høyere i Europa enn i USA. Jeg vil ikke stille opp et fullstendig likningssett, men presenterer kort bakgrunnen for modellen, litt om modellstrategien og noen av resultatene som vil bli brukt senere i oppgaven.

2.3.1 *Bakgrunn*

Europa har hatt stabile arbeidsmarkedsinstitusjoner gjennom flere tiår. Ljungqvist og Sargent ser for seg muligheten til at interaksjon mellom arbeidsmarkedsinstitusjoner og endringer i det økonomiske miljø kan utløse vedvarende høy arbeidsledighet. Det kan virke som om europeiske arbeidsmarkedsinstitusjoner fungerer bra ved lav økonomisk turbulens, men dårlig ved høy turbulens, begrepet turbulens blir omtalt nærmere senere. De ser derfor på muligheten at det er interaksjon mellom sjokk og støtteordninger for arbeidsledige. I denne sammenheng bør en oppfatte sjokk som mikroøkonomiske sjokk og ikke makroøkonomiske sjokk. Med dette menes det at en arbeidstager i Europa har opplevd økt sannsynlighet for tap av humankapital ved arbeidsledighet.

2.3.2 *Modellstrategi*

Modellen er en generell likevekts søkemodell med humankapital. I modellen lever arbeidere i et miljø hvor arbeidsledige må søke etter arbeid. Mikroøkonomiske sjokk påvirker humankapitalen og dermed også søkeintensiteten. Videre forutsettes det at det er større sannsynlighet for at humankapitalen øker mens en er i arbeid, fordi da tilegner arbeidstakeren seg nye ferdigheter gjennom nye produksjonsmåter og humankapitalen vedlikeholdes. Tilsvarende er det en sannsynlighet for at humankapitalen reduseres når en går arbeidsledig, fordi man har mindre mulighet til å lære noe nytt og fordi man glemmer innlært kunnskap. Høyere humankapital gir høyere lønn.

Graden av turbulens i økonomien fanges opp ved sannsynligheten for å miste humankapital ved ledighet. Ved høy grad av turbulens er sannsynligheten for å tape human kapital stor. Ved lav grad av turbulens er sannsynligheten for å tape humankapital liten.

2.3.3 *Resultater*

Fokus i analysen rettes mot incentiveeffektene av ledighetsstøtte på arbeidstilbudet under ulik grad av økonomisk turbulens. Man deler opp i to ulike økonomiske systemer, henholdsvis

velferdsstater (WS) og laissez-faire (LS). En WS-økonomi er kjennetegnet av generøse og langvarige støtteordninger til arbeidsledige og høye oppsigelseskostnader. En LS-økonomi er kjennetegnet av det motsatte. I følge Ljungqvist og Sargent er de europeiske land eksempler på WS-økonomier, og USA et eksempel på en LS-økonomi.

Høy turbulens

Ved høy turbulens er sannsynligheten for å miste humankapital blant de arbeidsledige stor. Ved høy turbulens vil det være arbeidsledige som har mistet en stor del av humankapitalen i en WS-økonomi. De vil ha en høy reservasjonslønn for å ta en ny jobb, sammenlignet med de nye lave inntektsmulighetene. Ettersom disse arbeidernes humankapital nå er lavere relativt til tidligere inntekt, vil det å gå på ledighetsstøtte virke mer attraktivt enn å finne nytt arbeid. De vil kreve en høyere lønn per enhet av gjenværende humankapital før de begynner å søke etter arbeid. Det vil være vanskelig å finne arbeid som kan gi den lønn de krever, så de vil ha lav søkeintensitet.

I en LS-økonomi vil høy turbulens ikke medføre den samme negative incentiveffekten til å søke etter nytt arbeid, fordi arbeidsledighetsstrygden er mye lavere. En arbeidsledig vil tilpasse seg situasjonen og fortsatt ha høy søkeintensitet.

Lav turbulens

Ved lav turbulens vil det være liten forskjell i ledigheten mellom de to typene av økonomiske systemer. Sannsynligheten for å miste humankapital er liten. For en arbeidsledig i en WS-økonomi vil det være høy sannsynlighet for å få en jobb som gir en lønn som er bedre enn nivået på ledighetsstøtten. En arbeidsledig har derfor høy søkeintensitet i en WS-økonomi ved lav turbulens.

En arbeidsledig i en LS-økonomi vil også ha høy søkeintensitet, fordi her er ledighetsstøtten så lav at det ikke er noe godt alternativ til å arbeide.

2.3.4 Konklusjon

Modellen sier at ledigheten i Europa er oppstått på grunn av to faktorer: politikk som ikke fremmer arbeidskraftsmobilitet (eksempelvis manglende krav til arbeidsledige om å flytte til de ledige jobbene) og generøs arbeidsledighetsstøtte, og et økonomisk klima som har skiftet fra en tilstand av lav turbulens, til et klima med vedvarende høy økonomisk turbulens.

Modellens prediksjon om økt ledighet i Europa bygger på antagelsen om økt økonomisk turbulens. Et viktig spørsmål blir da om det har blitt økt turbulens. Ljungqvist og Sargent peker på empiriske funn som viser at det har blitt økte svingninger i en arbeiders inntekt gjennom og etter 1980, som de tar til inntekt for økt turbulens. Nickell (2003) hevder dette ikke er tilstrekkelig bevis for økt turbulens. Han peker på fallende vekst i total faktorproduktivitet (TFP) i Europa siden 1976, og at vekst i TFP trolig er positivt korrelert med turbulens. Dette kan derfor være et tegn på at det ikke har blitt økt turbulens.

2.4 Forskjeller mellom teoriene

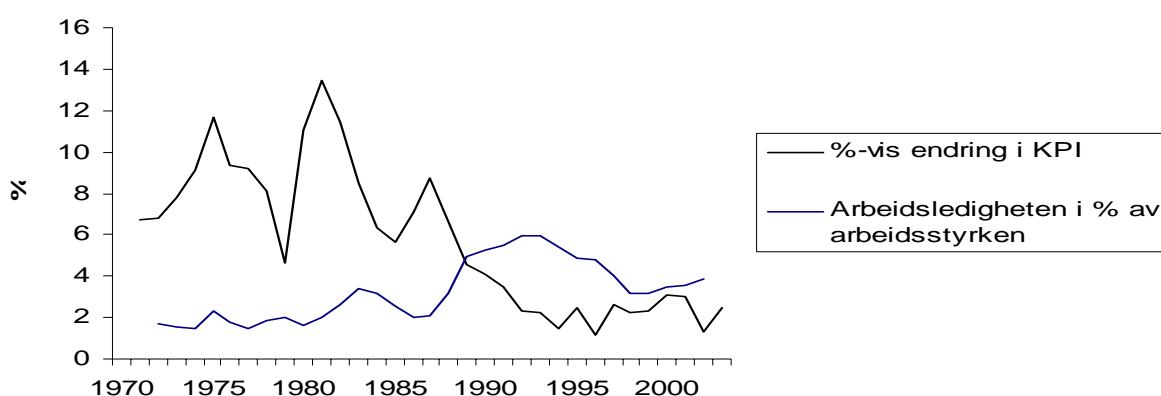
Begge teoriene opererer med en form for likevektsledighet. I Layard et al. (1991) er likevekten karakterisert av stabil inflasjon, mens i Ljungqvist og Sargents teori er likevekten kjennetegnet av konstant turbulens. Det er imidlertid vesentlige forskjeller mellom teoriene. Likevektsledighetsteorien tillater langvarige utslag i ledigheten ved svingninger i etterspørselen, men da vil inflasjonen endres. Ljungqvist og Sargent knytter derimot endring i ledigheten til endret turbulens, og skiller mellom ulike økonomiske systemer.

3. Arbeidsledigheten i Norge

3.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg først en oversikt over hvordan arbeidsledigheten og inflasjonen har utviklet seg i Norge siden 1970. Videre vil jeg redegjøre for noen faktorer som kan forklare den utviklingen vi har sett for norsk arbeidsledighet. Jeg baserer meg på Rødseth (1997), NOU 2003:13, Bjerkholt et al. (1990) og andre for å forklare den utviklingen som har skjedd. Etter oversikten drøfter jeg argumentene som blir fremsatt i lys av likevektsledighetsteorien og teorien til Ljungqvist og Sargent.

Figur 4: Utviklingen av arbeidsledigheten og inflasjonen siden 1970.

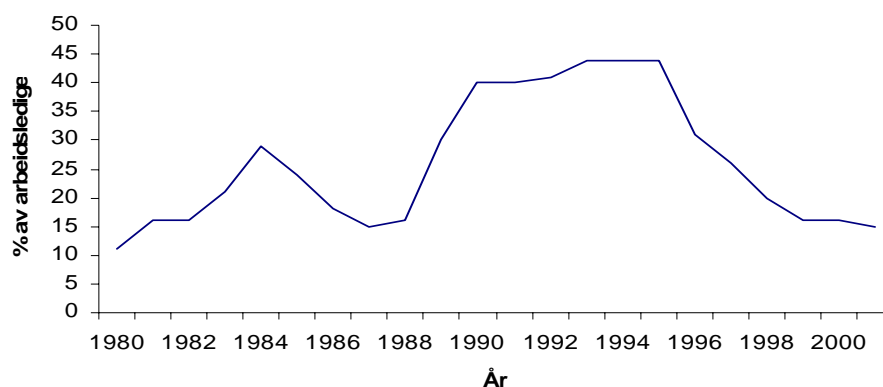
Figur 4: Arbeidsledigheten og inflasjonen i Norge 1970-2003. Figuren viser arbeidsledigheten for personer mellom 16 og 74 år som prosent av arbeidsstyrken i perioden mellom 1972 og 2002, og konsumprisindeksen (KPI) som prosentvis endring fra år til år, i tidsrommet 1971 til 2003. Kilde: Statistisk Sentralbyrå (2004a) og (2004b).

Ved inngangen til 1970-tallet var det lav ledighet. Etter 1973 økte ledigheten noe, men situasjonen stabiliserte seg utover 1970-tallet, riktignok med en svak tendens til økt ledighet. Fra 1980 steg ledigheten frem til 1984, hvorpå den falt. Et nytt veiskille kom i 1987 da ledigheten igjen økte. I 1993 var ledigheten oppe i 6% av arbeidsstyrken, men avtok utover 1990-tallet og nærmet seg 3% på slutten av tiåret. Utpå det nye årtusenet steg ledigheten noe igjen.

Inflasjonen i Norge svingte kraftig på 1970-tallet og denne trenden fortsatte utover 1980-tallet. Gjennom 1990-tallet lå inflasjonen relativt stabilt mellom 2-3%.

Fra figur 5 nedenfor vises utviklingen av langtidsledigheten i Norge fra 1980 til 2001. Vi ser at langtidsledigheten var størst i Norge i den perioden da det også var generell høy ledighet.

Figur 5: Andel av arbeidsledige som er langtidsledige mellom 1980 og 2001.

Figur 5: Langtidsledige i Norge mellom 1980 og 2001. Langtidsledige er personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år fram til intervju tidspunktet, og som fortsatt er ledige (AKU-definisjon). Kilde: Statistisk Sentralbyrå (2004c).

3.2 Perioden fra 1973 til 1987

3.2.1 Internasjonale forhold og overordnet politikk

Oljeprisøkningen i 1973, fulgt av den generelle internasjonale økonomiske nedgangstiden, fikk ikke ledigheten til å stige i Norge som i andre land. Det er flere forhold som kan forklare den lave ledigheten, men en viktig årsak er den såkalte "motkonjunkturpolitikken" som ble ført i Norge i perioden 1974-1977 (Bjerkholt et al., 1990). Motkonjunkturpolitikken hensikt var å øke etterspørselen innenlands. Dette skjedde på flere måter. Norge var på begynnelsen av 1970-tallet i ferd med å bli en oljenasjon. Og inntektene fra oljeproduksjonen; delvis på forskudd, brukte man til å øke etterspørselen. Blant annet vokste skjermet sektor sterkt i denne perioden og næringsstøtten økte til en del utsatte sektorer, for at de skulle komme seg gjennom den økonomiske nedgangsperioden. Generelt sett var det en sterk vekst i offentlig og privat konsum, henholdsvis 5,5% og 3,9% i gjennomsnitt for perioden 1974-1979 (Bjerkholt et al., 1990).

Motkonjunkturpolitikken og den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel hadde sin pris. Det ble underskudd på driftsbalansen med utlandet og man fikk en sterk prisstigning. Som en konsekvens endret myndighetene politikken på slutten av 1970-tallet. Det ble strammet inn på offentlige budsjetter, gjennomført renteøkning, en devaluering av kronen fant sted og det ble gjennomført en lønns- og prisstopp fra september 1978 og ut 1979 (Bjerkholt et al., 1990).

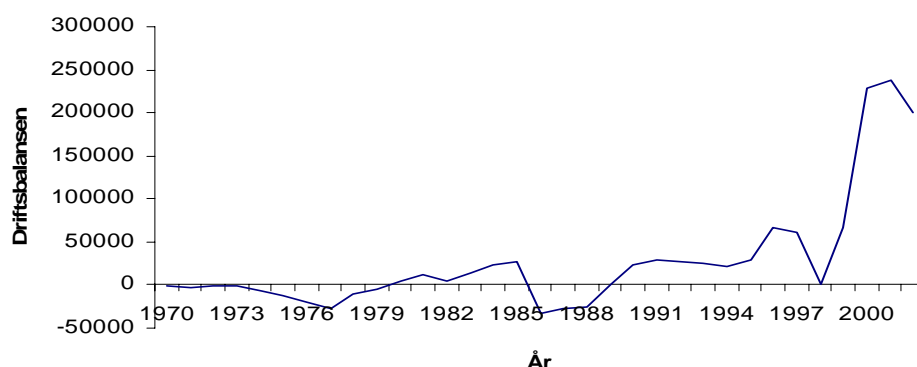
På begynnelsen av 1980-tallet var det sterk vekst i oljeproduksjonen på norsk sokkel. Da det andre oljeprissjokket kom i 1979/80, bidro det til at Norge etter hvert fikk positiv driftsbalanse med utlandet. Derimot var ”fastlands-Norge” i en periode med svak vekst og arbeidsmarkedet var slakere. Samtidig var det internasjonalt en nedgangsperiode. Rødseth (1997) mener den norske nedgangsperioden på begynnelsen av 1980-tallet kom som en refleksjon av den internasjonale nedgangskonjunkturen, og på grunn av kutt i subsidier til industrien.

Den økte ledigheten på begynnelsen av 1980-tallet var av kortvarig karakter. I 1984-1985 økte sysselsettingen sterkt. En medvirkende årsak var sterk innenlandsk etterspørsel, men også høykonjunktur utenlands (Rødseth, 1997). Den sterke innenlandske etterspørselen hadde flere opphav. Det var gjennomført en deregulering av kredittmarkedene, som gjorde det lettere å ta opp lån. Folk hadde forventninger om sterk inntektsvekst. Og ikke minst førte myndighetene en ekspansiv politikk i form av blant annet lavere skatt og økte offentlige utgifter (Bjerkholt et al., 1990). Samtidig var oljeinvesteringene høye (Rødseth, 1997). I ettertid er det klart at norsk økonomi var kraftig overopphetet rundt 1985/86, ettersom myndighetene snart måtte stramme inn i den økonomiske politikken.

3.2.2 Pengepolitikk og inflasjon

Norge hadde et fastkursregime fra 1972 til 1992. Kursen ble fastsatt som prisen på ulike kurver av utenlandsk valuta (Rødseth, 1994a). I løpet av perioden mellom 1976 og 1986 ble det gjennomført endringer i valutakursen ved å devaluere den norske kronen (NOU 2003: 13). Hensikten var å forbedre konkurranseevnen overfor utlandet. Fra figur 1 ser vi at det kunne være voldsomme svingninger i inflasjonen på 1970- og 1980-tallet. Noe bakgrunnen for devalueringene var nettopp å motvirke de negative effektene av prisstigningen og på den måten forbedre konkurranseevnen med utlandet (Rødseth, 1997).

Figur 6: Driftsbalansen 1970-2002.

Figur 6: Den norske driftsbalansen med utlandet i perioden 1970-2002 i millioner kroner.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå (2004d).

3.3 Perioden etter 1987

3.3.1 Internasjonale forhold, driftsbalansen og økonomisk politikk

For Norge som oljenasjon var fallet i oljeprisen i 1986 et første varsel om at de gode tidene var forbi. Flere har pekt på at forholdene i norsk økonomi for denne perioden ikke kunne fortsette, uansett om det hadde vært et prisfall på olje eller ei, se f.eks. Bjerkholt et al. (1990) og Rødseth (1997). Fortsatt sterk innenlandsk etterspørsel og lavere inntekter fra oljen som følge av oljeprisfallet, ledet til at driftsbalansen ble negativ fra 1986, som vi ser i figur 6. BNP for fastlandet falt i 1988 og 1989 med henholdsvis 1,7% og 2,9%. Samtidig var pengemarkedsrenten høy (Rødseth, 1997).

Den overopphetede økonomiske utviklingen ledet til en endring i den økonomiske politikken. Flere tiltak ble iverksatt for å stramme inn. I første rekke ønsket man å dempe det private lånefinansierte forbruket. Det ble gjort ved å legge om skattesystemet slik at fordelene ved kunne trekke fra gjeldsrenter på selvangivelsen ble redusert (Bjerkholt et al., 1990). Det ble også strammet inn på finanspolitikken (Rødseth, 1994b). En ny lønnslov gjeldende for 1988 ble innført for å redusere lønnsveksten og på den måten også dempe etterspørselen og for å bedre konkurranseevnen overfor utlandet. Tiltakene hadde sin effekt og innenlandsk etterspørsel ble redusert. Vi ser også fra figur 6 at i 1989 fikk man positiv driftsbalanse.

Bjerkholt et al. (1990) mener innstrammingspolitikken må ta hovedskylden for den økte ledigheten etter 1987. Det var tegn på at Norge var i ferd med å komme til hektene tidlig på

1990-tallet, da Norge ble truffet av den internasjonale nedgangsperioden. Spesielt eksportnæringen merket de dårlige tidene med svakere etterspørsel. Etter 1993 snudde situasjonen seg og en rekke faktorer bidro til at ledigheten falt. Det ble ført en ekspansiv finanspolitikk, det var lavere realrenter og det var økt vekst i internasjonal økonomi.

3.3.2 Arbeidsmarkedstiltak

Det ble gjennomført en rekke arbeidsmarkedstiltak på begynnelsen av 1990-tallet av forskjellig art. Alt fra sysselsettingstiltak, lønnstilskudd og kvalifiseringstiltak ble det satset på, men det viktigste var Arbeidsmarkedsorienteringskurs (AMO-kurs). I 1994 deltok ca. 23000 på AMO-kurs (Røed et al., 2000). Arbeidsmarkedspolitikken er med på å forklare den reduserte ledigheten utover 1990-tallet (NOU 2003: 13).

3.3.3 Pengepolitikk og inflasjon

Norge fortsatte å føre en fastkurspolitikk frem til 1992. Fra desember 1992 lot en kronen flyte etter sterk spekulasjon, men man forsøkte å holde kursen stabil (NOU 2003:13). Og fra 2001 har man innrettet pengepolitikken etter inflasjonsmål, der målet er å en årsvekst i konsumprisene som over tid skal være nær 2,5%.

Etter 1987 har man lyktes i å få ned inflasjonsnivået. Fra figur 4 ser vi at inflasjonen falt etter 1987 og har siden litt ut på 1990-tallet ligget rundt 2%.

3.3.4 Lønnsdannelse og lønnsutvikling

Norge er en liten åpen økonomi og er sterkt avhengig av kostnadsposisjonen i forhold til utlandet, fordi eksportnæringen er en viktig sysselsettingsfaktor. Man har hatt sterk grad av koordinering av lønnsdannelsen siden 1945, samtidig som det har vært høy fagforeningsgrad. Etter 1992 ble det gjennomført moderate lønnsoppgjør, som bidro til å bedre konkurranseevnen ovenfor utlandet og er en årsak til at ledigheten falt utover 1990-tallet (NOU 2003: 13). Konkurranseutsatt sektor har vært lønnsledende, det vil si at stort sett forhandles lønnen først i denne sektoren, mens skjermet sektor bygger på resultatene derfra.

Som følge av den økte aktiviteten i norsk økonomi og knapphet på arbeidskraft utover 1990-tallet, ble lønnsveksten større enn hos våre viktigste handelspartnere. Dette ledet til tap av konkurranseevne, og som en følge av det ble partene i arbeidslivet og myndighetene enige om å få ned lønnsveksten. Dette var relativt vellykket, man fikk ned lønnsveksten fra 6,2% i

1997-1998 til 4,4% i 1999-2000 (NOU 2003: 13). Likevel har lønnsveksten steget noe mer i de siste årene.

3.3.5 Oljen og offentlig sektor

Norge har blitt en av verdens største oljeeksportører, noe som har gitt store inntekter.

Inntektene ble tidligere brukt ”med en gang”, men etter hvert har en stor del av disse blitt plassert i et oljefond. Dette fondet utgjorde 43,7% av BNP i 2002 (NOU 2003: 13).

Oljeinntektene har satt Norge i en gunstig stilling med en av verdens største offentlige sektorer i prosent av BNP (ca. 23% i 2001), men uten oljen ville Norge med dagens næringsstruktur hatt underskudd på driftsbalansen ovenfor utlandet (NOU 2003: 13).

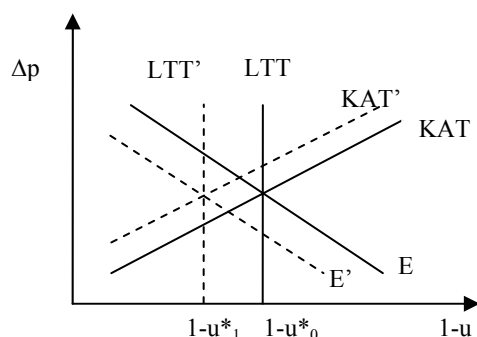
3.4 Teori og ledighet

3.4.1 Likevektsledighetsteori

Perioden 1973-1987

Norge opplevde ikke den samme ledighetsøkningen slik de fleste andre land i OECD-området opplevde etter oljeprisøkningen i 1973. Et tilbudssjokk har den konsekvensen at ledigheten, inflasjonen og likevektsledigheten øker på kort sikt. Økt oljepris betyr økte kostnader for bedriftene, en del av disse kostnadene veltes over i økte priser slik at reallønnen reduseres. På lengre sikt ville en slik lønns-prisspiral gitt en høyere ledighet, men lavere lønnskrav vil etter hvert redusere inflasjonen. Samtidig vil etterspørselen tilpasse seg det nye likevektspunktet, fordi prisene har økt vil etterspørselen reduseres. Dermed må tilbudet ytterligere ned. Sluttresultatet er en inflasjon på det samme nivået før sjokket og en høyere ledighet.

Figur 7: Effekten av et tilbudssjokk.

Figur 7: Effekten av et tilbudssjokk. Sluttresultatet er i skjæringspunktet mellom LTT' og KAT'. I skjæringspunktet er det høyere ledighet, men stabil inflasjon på samme nivå som før sjokket.

En årsak til at ledigheten ikke økte etter 1973 kan være myndighetenes motkonjunkturpolitikk, hvor hensikten var å øke etterspørselen slik at ledigheten ble holdt nede. Utviklingen i Norge etter 1973 viser at ledigheten forble omtrent på det samme nivået som før oljeprissjokket. Imidlertid økte inflasjonen kraftig. Begge trekkene er konsistent med teori. Hvor mye av den økte inflasjonen som skyldtes økt etterspørsel eller tilbudssjokket, ettersom begge trekker i samme retning, er vanskelig å si. Etterspørselssjokket må ha hatt effekt siden ledigheten ikke økte.

Motkonjunkturpolitikken kan ha ført til at den faktiske ledigheten ble lavere enn u^* . En indikasjon på det kan være økende inflasjon. Når u er mindre enn u^* vil det ut fra likevektsledighetsteorien gi opphav til økende inflasjon, som kan sees ut fra Phillipskurve-relasjonen (relasjon 7). Den høye inflasjonen etter 1973 kan tyde på at dette var den faktiske situasjonen.

Det var lav ledighet i Norge på slutten av 1970-tallet, hvor ledigheten kan ha ligget under likevektsledigheten. Det kan igjen føre til sterk lønns- og prisvekst. Situasjonen var så dramatisk at man valgte å innføre lønns- og prisstopp. Sterk prisstigning gjør at norske varer priser seg ut overfor våre handelspartnere og vår konkurranseevne ovenfor utlandet svekkes. Ordningen med ble innført for å forhindre ukontrollert pris- og lønnsvekst. Når ikke lønns- og prisdannelsen fikk virke fritt, var det risiko for at prisene ikke gjenspeilet likevekt i markedene, slik at ressursallokeringen ikke ble optimal.

Fra begynnelsen av 1980-tallet tok ledigheten til å stige igjen. Mye kan tyde på at ledigheten i Norge hadde blitt holdt nede av en sterk innenlandsk etterspørsel, men når etterspørselen ble svekket, var det mindre motkrefter som holdt ledigheten tilbake. Det var og en internasjonal nedgangskonjunktur som betydde mindre etterspørsel etter norske varer i utlandet. Således kan det tenkes at ledigheten nærmet seg likevektsledighetsnivået når etterspørselen ble redusert. Hvis den faktiske ledigheten lå under likevektsledighetsnivået, ville det slå ut i sterk pris og lønnsvekst. Etter at pris- og lønnsloven gikk ut, steg inflasjonen øyeblikkelig. Men etter relativt kort tid fikk man en periode utover 1980-tallet med stadig lavere inflasjon. Da den offentlige etterspørselsstimulansen ble redusert og lønns- og prislovene ble opphevet, gikk markedet mot likevekt. Det kan derfor tenkes at noe av den veksten som var i ledigheten skyldtes at u beveget seg mot u^* . Lønns- og prisstoppet og etterspørselsstimulansen kan ha holdt u lavere enn u^* på langvarig basis. Når prisene igjen kunne settes fritt, økte prisene og

dermed kostnadene. Kostnadene ble veltet over på kundene og det reduserte etterspørselen. Redusert etterspørsel førte til mindre behov for arbeidskraft og etter hvert lavere inflasjon. Etterspørselen økte i Norge på midten av 1980-tallet, og fikk ledigheten igjen til å avta. I følge teorien vil en sterk etterspørselsvekst føre til at ledigheten blir redusert, og påvirke prisstigningen. Redusert ledighet kan lede til at lønnstakerne ønsker å kreve mer i lønn, noe som igjen vil føre til at prisene stiger. Vi får med andre ord en lønns-prisspiral. På midten av 1980-tallet er det mye som tyder på at det på kort tid ble en altfor kraftig vekst i etterspørselen. Ovenfor har jeg antydnet at u kan ha nærmet seg u^* utover 1980-tallet, og dermed at en nærmet seg mer stabil inflasjon. Med den kraftige etterspørselsveksten som kom på midten av 1980-tallet, ble trolig u mindre u^* . Dette kan bidra til å forklare at inflasjonen igjen begynte å øke. Fallende arbeidsledighet gav opphav til økte lønnskrav, og noe av kostnadene ble veltet over i prisene av prissetterne. Samtidig ser vi fra figur 6 at driftsbalansen ovenfor utlandet i dette tidsrommet ble kraftig svekket. Det er derfor mye som tydet på at den gunstige situasjonen på arbeidsmarkedet ikke kunne vedvare lenge, når en før eller siden måtte rette opp de skjevhetene som var i ferd med å oppstå.

Det er diskutert hvorvidt det lave ledighetsnivået i Norge ikke skyldes aggregert etterspørsel, men høy reallønnsfleksibilitet i tiden etter 1973 (Rødseth, 1997). Det kan bety at arbeiderne tar mye hensyn til at høy lønn fører til høy arbeidsledighet, det vil si høy γ_1 . En høy γ_1 vil bety lavere likevektsledighet, som kan sees fra relasjon 3 i teorikapittelet. Noe av bakgrunnen for høy reallønnsfleksibilitet ligger i at Norge har hatt høy grad av sentraliserte lønnsoppgjør. Bakgrunnen er at om aggregert etterspørsel holder ledigheten nedenfor u^* , hvorfor øker ikke da inflasjonen vedvarende? Rødseth (1997) argumenterer for at dette ikke nødvendigvis behøver å være tilfelle. Siden Norge hadde et fastkursregime, behøver ikke en arbeidsledighetsrate under likevektsledighetsnivået å lede til en stadig økende inflasjon. Nærmere bestemt vil man få en inflasjon som er noe høyere enn den inflasjonen til landene valutaen er knyttet til, men det igjen forhindrer at vår inflasjon øker vedvarende. Inflasjonen utenlands blir et nominelt ankerfeste for innenlandsk inflasjon så lenge fastkursregimet er troverdig. Siden Norge er en liten åpen økonomi med fastkursregime, ville en kraftig prisøkning i konkurranseutsatt sektor gi tap av markedsandeler. Bedriftene økte derfor ikke prisen så mye som de kunne ha gjort.

Etter 1987

Etter 1987 økte ledigheten kraftig. Det kan tenkes at noe av ledighetsveksten kom på grunn av en tilnærming til u^* , som sannsynligvis var noe høyere enn den faktiske ledigheten før 1987. En indikasjon på at ledigheten var lavere enn u^* før 1987, er den økende inflasjonen. Med redusert etterspørsel ble behovet for arbeidskraft mindre, slik at u nærmet seg u^* .

Likevel er det sannsynligvis innstrammingspolitikken som må ta hovedskylden for den økende ledigheten. Ser vi på det som et negativt etterspørselssjokk, vil det ut fra teorien innebære redusert inflasjon og økt arbeidsledighet. Studerer vi utviklingen for Norge i årene på slutten av 1980-tallet, ser vi at ledigheten er økende og inflasjonen fallende, som teorien tilsier. Når u har gått opp fra et etterspørselssjokk, kan u ha blitt høyere enn u^* og det igjen vil lede til fallende inflasjon (se relasjon 7 i teorikapittelet). Her er det viktig å huske på at fra 1988 fikk man en ny lønnslov som tok sikte på å redusere lønnsveksten. Dette er et element som bringer noe forstyrrelse inn, ettersom dette er en "kunstig" måte å dempe lønns og prisveksten på, det var altså ikke bare normale mekanismer som bestemte lønns og prisveksten på denne tiden. Rammene for lønnsoppgjørene skulle være gitt fra forhandlinger mellom de to største partene i norsk arbeidsliv. Det kan diskuteres om politikken var vellykket. Ser vi fra figur 4 kan det tyde på at lønns- og prisstoppen ikke var helt mislykket da konsumprisen fortsatte å falle i 1988-1989. Likevel var Norge i denne perioden allerede inne i en nedgangstid og en eventuell ledighet over u^* kan også ha bidratt til fallet i prisene. På bakgrunn av dette er det vanskelig å vurdere nytten av lønns- og prisstoppen.

Fra 1993 begynte ledigheten å falle. En forklaring kan være økt etterspørsel. Teoretisk sett vil det resultere i økt inflasjon, men det var ikke det som skjedde, slik at andre faktorer må ha spilt inn. Et første forhold kan være at ledigheten var høy i utgangspunktet, som kan ha holdt lønnspresset nede, fordi trusselen om å bli arbeidsledig var reell. En annen forklaring kan være teknologisk vekst. En tanke her kan være at innføring av ny teknologi har bedret produktiviteten, slik at effektivitetsgevinsten fører til lavere priser. Arbeidskraften vil derfor kaste mer av seg og bedriftene ansetter flere. Det er empirisk støtte for at i hvert fall tjenesteytende næringer har hatt høy produktivitetsvekst som følge av ny teknologi (NOU 2003: 13).

Det kan tenkes at arbeidstagerne har lært noe av fortiden og at de har forstått at høye lønnskrav vil etter hvert føre til høyere ledighet. En lavere lønnsvekst kan bety at arbeiderne

har vektlagt arbeidsledigheten mer i lønnsdannelsen. Fra teorien kan det tolkes dithen at γ_1 har økt. En økning i den parameteren betyr lavere likevektsledighet. Det kan tenkes at denne parameteren har økt i Norge på 1990-tallet, fordi vi fikk lav nominell lønnsvekst samtidig som arbeidsledigheten avtok. Lønnsoppgjørene i Norge på første del av 1990-tallet bidro til en moderat lønnsvekst (NOU 2003: 13). Dog oppsto det krav om økte lønninger i Norge på slutten av 1990-tallet, som igjen førte til en økende inflasjon. Det er derfor vanskelig å si noe om hvorvidt γ_1 økte eller ble redusert, eventuelt redusert midlertidig, på 1990-tallet.

Fra 2001/2002 har det vært økende ledighet i Norge. En mulig årsak kan være at det har vært en internasjonal nedgangstid, som kan ha bidratt til å redusere etterspørselen. Effektene av et etterspørselssjokk samsvarer tildels med det vi ser i Norge i dag med en økt ledighet og en lavere inflasjon. Likevel kan den lave inflasjonen også ha bakgrunn i endring av pengepolitikken.

3.4.2 *Ljungqvist og Sargent*

Antar vi at det har vært en økning i turbulensen i Norge siden 1980 ville det gitt utslag i høyere ledighet. Dette stemmer lite overens med utviklingen i Norge. Norge har, med unntak av en periode på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet, hatt lav ledighet. Videre har det heller ikke vært store svingninger i ledigheten. Variasjonene i ledigheten har ikke vært større enn at det sett under et har vært lav ledighet hele tiden, med unntak av en periode. Norge har hele tiden hatt generøse støtteordninger for arbeidsledige, noe som er kritisk for ledigheten i turbulente tider i denne teorien. At ikke flere har gått på ledighetsstøtte i Norge, kan tyde på at det ikke har vært sterk reduksjon i humankapitalen. Det kan bety at arbeidsledige ikke har hatt problemer med å finne seg nytt arbeid med tilstrekkelig høy lønn. Noe som igjen kan bety at teorien til Ljungqvist og Sargent ikke fanger opp vesentlige trekk for ledighetsutviklingen i Norge.

En ytterligere konsekvens av høy økonomisk turbulens i en velferdsstat, er en høy andel av langtidsledige av blant de totalt ledige. Vi ser fra figur 4 og 5 at i de perioder det har vært høy ledighet i Norge, har det samtidig vært en høy andel av de arbeidsledige som har vært langtidsledige. Her kan det være slik at når ledigheten øker, og det er færre ledige jobber, blir det tøffere kamp om de ledige jobbene. Men det er vanskelig å si noe hvorvidt den enkelte arbeidstager har opplevd økt økonomisk turbulens i det samme tidsrom og at det er årsaken til den økende langtidsledigheten.

Mye tyder også på at langtidsledigheten ikke har bitt seg fast, siden andelen av langtidsledige har gått ned etter hvert som ledigheten i seg selv har gått ned. Det kan tyde på at det ikke er så vanskelig å komme seg ut av langtidsledigheten som man skulle tro fra teorien. Fra teorien skyldes ledigheten i turbulente tider at det vil være oppsagte arbeidere som har mistet humankapital og har høy reservasjonslønn. Siden arbeidernes ferdighetsnivå nå er lavere relativt til tidligere inntekt, vil det være mer attraktivt å gå ledig. Til tross for turbulens, kan det tyde på at det ikke har vært høyere depresiering av humankapitalen blant de langtidsledige enn blant de som kun har vært ledig en kort tid. Når arbeidsmarkedet har blitt bedret har langtidsledige ikke hatt store problemer med å komme tilbake. Det kan tyde på at ledige ikke er blitt mindre aktive til å finne nytt arbeid, det samme gjelder for de langtidsledige.

En kan derfor spørre om det er økt økonomisk turbulens som er årsaken til ledighetsutviklingen i Norge. Et forhold som kan tyde på at det ikke er økt turbulens som årsaken, er Norges tildels avvikende ledighetsutvikling i forhold til andre europeiske land. Det utelukker ikke at det kan ha vært økt økonomisk turbulens, men det er vanskelig å se at dette har hatt den effekten i Norge på ledigheten som en skulle tro ut fra teorien. Ljungqvist og Sargents teori krever at økonomien i Norge var turbulent i perioden med høy ledighet på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet. Hvorvidt det var høy turbulens generelt i Europa i denne perioden er omdiskutert (Nickell, 2003). Det kan også virke merkelig at turbulensen først har økt i denne perioden, for så ha blitt redusert. Modellen krever som nevnt vedvarende høy turbulens skal gi høy ledighet, men i så fall kan ikke Norge ha hatt vedvarende høy turbulens siden 1980.

3.4.3 Oppsummering

Etter min mening synes jeg at det er likevektsledighetsteorien som best beskriver den utviklingen i ledigheten Norge har hatt. Dette fordi mye kan tyde på at det er etterspørselsfaktorer som best forklarer ledighetsutviklingen i Norge. I likevektsledighetsteorien er etterspørselssjokk en viktig forklaring på lavere ledighet og økt inflasjon. At aggregert etterspørsel kan forklare mye av ledighetsutviklingen i Norge er i tråd med hva mange mener, se for eksempel Rødseth (1997) og NOU 2003: 13.

Teorien til Ljungqvist og Sargent virker ikke å fungere like godt for Norges del. Usikkerhet om hvorvidt det har vært økt turbulens, samt at Norge generelt har hatt lav ledighet siden 1970, kan tyde på at teorien ikke gir god forklaringskraft for Norges del.

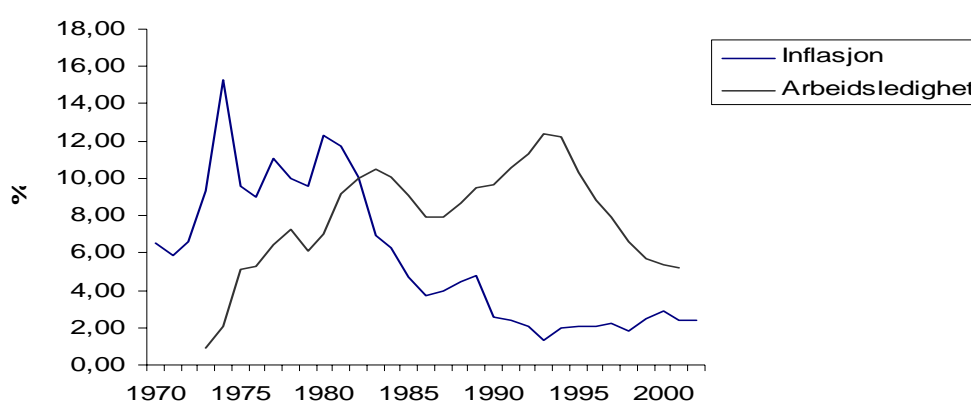
4. Arbeidsledigheten i Danmark

4.1 Innledning

I dette kapitlet følger jeg samme fremgangsmåte som i kapitlet om Norge. Oversiktsdelen baseres på Andersen (2003) og andre.

4.1.1 Arbeidsledighet og inflasjon

Figur 8: Arbeidsledigheten og inflasjonen i Danmark 1970-2002.

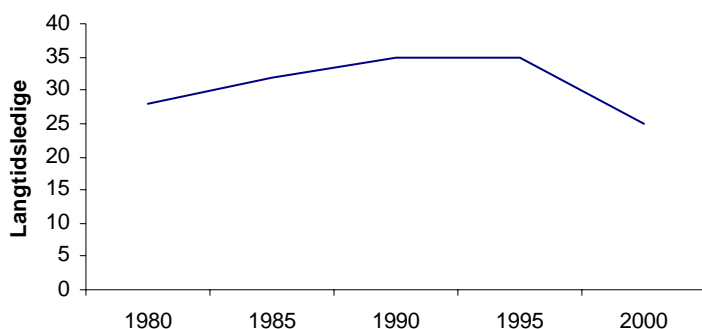

Figur 8: Utviklingen i arbeidsledigheten og inflasjonen siden 1970. Arbeidsledigheten for personer 16-66 år og basert på registrerte arbeidsledige. Inflasjonen er uttrykt ved konsumprisindeksen (KPI). Gjennomsnittlig årlig prisstigning, 1900=100. Kilde: LABORSTA, ILO Bureau of Statistics (2004) og Danmarks Statistikk (2004).

Etter 1973 og til en stund inn på 1980-tallet økte ledigheten i Danmark. På midten av 1980-tallet forbedret situasjonen seg, men mot slutten av 1980-tallet økte igjen ledigheten. Rundt 1993/94 var ledigheten i Danmark rekordhøy, men i tiden som fulgte tok ledigheten til å falle.

Danmark hadde høy inflasjon gjennom 1970-tallet. Utover 1980-tallet falt inflasjonen kraftig og har i det store forblitt lav frem til i dag.

Figur 9: Langtidsledighet i Danmark.

Figur 9: Utviklingen i langtidsledigheten, som prosent av antall ledige. Langtidsledige er her definert som andelen av de arbeidsledige i minst 80% av arbeidsåret. Kilde: Andersen (2003).

Ved inngangen av 1980-tallet lå langtidsledighetens andel av total ledighet på cirka 30%.

Trenden var en svakt økende andel frem til begynnelsen av 1990-tallet. Fra midten av 1990-tallet har derimot langtidsledigheten gått noe ned.

4.2 Fra 1970 til 1993

4.2.1 Internasjonale forhold

Oljeprissjokket i 1973 blir sett på som en viktig forklaring til den økte ledigheten på midten av 1970-tallet (Rødseth, 1997). Det andre oljeprissjokket i 1979 er en viktig faktor for å forstå ledighetsutviklingen etter 1979, og er en viktig forklaring på det økonomiske tilbakeslaget i Danmark på samme tidspunkt (Andersen et al., 1998).

4.2.2 Pengepolitikk

Danmark har ført en fastkurspolitikk stort sett siden andre verdenskrig, og var tilknyttet Bretton-Woods til det gikk i oppløsning. Etter Bretton-Woods og til 1982 har det vært ført ulike varianter av fastkursregimer. Mot slutten av perioden gjennomførte man en rekke devalueringer for å forbedre konkurranseevnen. Fra september 1982 gikk man tilbake til fastkurspolitikken og lot kronen være knyttet til ecuen. Nært knyttet til tilbakevendingen til fastkurspolitikken var ønsket om å få ned inflasjonsnivået. Politikken i 1982 førte til at inflasjonen gradvis kom under kontroll. Inflasjonen økte fra 1987, og denne økningen kan ha sin bakgrunn i det generelle oppsvinget i dansk økonomi på midten av 1980-tallet. I samme periode steg BNP og privat etterspørsel (Andersen et al., 1998). Oppgangen ledet til økte lønnskrav, som igjen førte til at inflasjonen steg, og påfølgende tap av konkurranseevne (Holden, 1994).

4.2.3 Underskudd på driftsbalansen og utenlandsgjeld

Danmark hadde underskudd på driftsbalansen alt før oljeprisøkningen i 1973 og denne situasjonen vedvarte frem til 1989. Rødseth (1997) argumenterer for at dette, kombinert med oljeprisøkningen, gjorde det vanskelig for myndighetene å stimulere etterspørselen på samme måte som for eksempel de svenske og norske myndighetene gjorde i samme periode.

Utenlandsgjelden i prosent av BNP vokste jevnt og trutt gjennom 1970-tallet og inn på 1980-tallet. Utover 1980-tallet var utenlandsgjelden rundt 40% av BNP. Den vanskelige gjeldssituasjonen var medvirkende til at myndighetene førte en kontraktiv finanspolitikk gjennom 1980-tallet.

4.3 Etter 1993

4.3.1 Politikkenring

I 1992 fikk Danmark ny regjering, og med den ble det iverksatt ny politikk. Politikken hadde som siktemål å få ned arbeidsledigheten, som på dette tidspunktet var over 12%. Strategien som ble lagt var å føre mer ekspansiv finanspolitikk og aktiv arbeidsmarkedspolitikk (Andersen, 2003).

4.3.2 Pengepolitikk

Danmark videreførte fastkurspolitikken som ble fastsatt i 1982. Etter at samarbeidet med euroen startet er kronen tillatt å svinge innenfor et intervall på $\pm 2,25\%$ i forhold til euroen (Hoffmeyer et al., 2000). Større troverdighet til kronen kan trolig forklare den mer lave og stabile inflasjonen i Danmark gjennom 1990-tallet.

4.3.3 Ekspansiv finanspolitikk, BNP og driftsbalansen

I perioden 1992-2000 økte de offentlige utgiftene med 95,1 milliarder danske kroner (målt for år 2000s kroner (priser)). Realveksten i det offentlige forbruket og investeringer var i gjennomsnitt 2,3% for perioden 1993-2000 (Davidsen og Hanus, 2001). Hensikten med å øke utgiftene var å stimulere til økt etterspørsel. Innsatsen for å skape vekst gav resultater og fra 1993/94 begynte arbeidsledigheten å falle. Økt etterspørsel ledet til større vekst i BNP i tiden 1993-2001, enn for perioden 1987-1993. Den gjennomsnittlige vekstraten i BNP for 1993-2001 var cirka 2,5%. Det var en kraftig forbedring i forhold til perioden 1987-1993, hvor veksten var 0,25%. Den økte vekstraten for 1993-2001 gir et inntrykk av at det var en sterk oppgangsperiode i dansk økonomi. Ser man derimot for perioden 1973-1997 er gjennomsnittlig vekst i BNP på 2,1% i Danmark. Sammenlignet med veksten i EU i samme

periode, var den gjennomsnittlige veksten i EU 2,3%, det vil si en noe sterkere vekst (Andersen et al., 1998).

Danmark hadde ved inngangen til 1990-tallet fått en positiv driftsbalanse. Bakgrunnen var økt privat sparing etter 1986, som fulgte etter en innstramming i kredittmarkedet, og en skattereform med hovedhensikt å stimulere til økt sparing (Andersen et al., 1998). Dette gav rom for ekspansiv finanspolitikk.

Den danske økonomien var i perioden 1993-2001 preget av generell oppgang. Det er anslått at oppgangen kan forklare 2-3 prosentpoeng av den reduserte arbeidsledigheten, anslaget er utført av Det Økonomiske Råd (2002) og gjengitt i Andersen (2003).

4.3.4 Arbeidsmarkedspolitik

Etter 1992 gjennomførte myndighetene flere reformer i arbeidsmarkedspolitikken. Man gikk fra en passiv politikk til en mer aktiv politikk, der hensikten med reformene var å forhindre at arbeidsledige kunne motta støtte passivt og øke muligheten for at de ledige skulle finne seg en ny arbeidsplass (Andersen, 2003). Støtten ble mindre generøs enn tidligere, uten at viktige prinsipper for en velferdsstat ble satt på spill. Støtten er likevel generøs sett ut fra internasjonale standarder (Andersen, 2003). Nedenfor gis en kort oversikt over noen av de viktigste endringene.

Først og fremst har varigheten av rett til å motta arbeidsledighetsstrygd blitt redusert. Fra å kunne motta støtte i 7 år, har dette blitt redusert til 4 år. Mottakeren må i tillegg ha arbeidet i minst ett år i løpet av de siste tre år for å ha rett til ledighetsstøtte. Man kan ikke lengre motta støtte passivt, men må etter ett år delta i et "aktiviseringsprogram". Programmet innebærer deltagelse i både private og offentlige jobbtreningsprogram eller utdanning, samt noen andre tiltak (Beskæftigelsesministeriet, 2002). Dette har effektivt redusert muligheten til å misbruke systemet og gitt økt incitament til å finne nytt arbeid (Andersen, 2003). Det må legges til at effektene av utdannelsesdelen av programmet er omdiskutert, og det er tatt til orde for å reformere systemet (Beskæftigelsesministeriet, 2002).

4.3.5 Lønnsdannelse og strukturelle endringer

En viktig endring som skjedde på 1990-tallet var hvordan man forhandlet frem lønnen. Et fenomen i Danmark er at reduksjonen i arbeidsledigheten har skjedd uten at en har fått lønnspress, som kan tyde på at det har foregått strukturelle endringer (Andersen, 2003). Frem til

1990-tallet foregikk lønnsforhandlingene sentralt, men dette har endret seg. Nå foregår mer av lønnsdannelsen på mellomnivå, for eksempel innen den enkelte bransje. Denne overgangen har skjedd samtidig med at ledigheten har gått ned. Vanligvis vil forhandlinger på dette nivået gi en høyere ledighet i forhold til lønnsforhandlinger på lokalt/sentralt nivå. Det utfordrer tanken om at lønnsforhandlinger på mellomnivå nødvendigvis fører til høyere ledighet (Andersen, 2003).

Lønnssystemet har og endret seg i takt med desentraliseringen av lønnsforhandlingen. Fra det tradisjonelle ”normallønssystem”, som fungerte på den måten at lønnen til arbeidere i ulike yrkeskategorier ble fastsatt for en kontraktsperiode (vanligvis to år), til mer individuelle lønssystemer (Andersen, 2003).

Danmark har fleksible regler for nyansettelse og oppsigelser (Andersen, 2003). Fleksibilitet vil generelt bidra til lavere ledighet, fordi det gjør det enkelt for bedriftene å variere produksjonen etter etterspørselen, da de enklere kan permittere/ansette arbeidere.

4.3.6 Mistilpasning på arbeidsmarkedet

Det er tegn på redusert mistilpasning mellom ledige stillinger og arbeidsledige gjennom 1990-tallet (Andersen, 2003). En redusert mistilpasning kan bidra til å forklare den reduserte ledigheten på 1990-tallet. Mistilpasning kan ha opprinnelse i både geografiske forhold ved at de ledige jobbene befinner seg der de ledige bor og mangelfull kompetanse hos de ledige til å utføre de ledige jobbe. Det er fortsatt tegn til mistilpasning, fordi ledighetsratene for ulike yrkesgrupper og geografiske områder ikke varierer med den generelle ledighetsraten (Andersen, 2003).

4.4 Teori og ledighet

4.4.1 Likevektsledighetsteori

Perioden 1970-1993

Det første forholdet som drøftes er effektene av oljeprissjokkene i 1973 og 1979. En uventet oljeprisøkning kan oppfattes som et tilbudssjokk. I følge likevektsledighetsteorien vil et uventet tilbudssjokk føre til økt ledighet og økt inflasjon. Tilbudssjokket vil også bevege u^* . Studerer vi utviklingen i Danmark fra figur 8, ser vi at etter oljeprissjokket i 1973 økte både ledigheten og inflasjonen tildels kraftig. Først fikk man en kraftig økning i inflasjonen, men

etter relativt kort tid falt inflasjonen tilbake. Inflasjonen falt likevel ikke tilbake til samme nivå som før sjokket. I følge teorien skal inflasjonen etter hvert tilbake til det nivået den lå på før sjokket, men her kan det tenkes at pengepolitiske forhold har virket inn på inflasjonen. Ledigheten økte umiddelbart som følge av sjokket, men trenden med økt ledighet fortsatte. Det kan tenkes at noe av denne økningen skyldtes at det tok tid å tilpasse seg effektene av oljeprissjokket, ikke alle kunne sies opp ”over natten”.

Som nevnt ovenfor var ikke myndighetene i Danmark i stand til å stimulere etterspørselen i like stor grad som myndighetene i Norge og Sverige, fordi de hadde negativ driftsbalanse. En ekspansiv politikk ville derfor bare ha forverret situasjonen.

Etter det andre oljeprissjokket i 1979 ser vi den samme utviklingen i Danmark som etter det første oljesjokket. På ny fikk man økt ledighet og økt inflasjon, som er i tråd med likevektsledighetsteorien.

Likevektsledighetsteorien synes å gi en god forklaring på utviklingen i ledigheten i Danmark etter 1973. Oljeprissjokkene resulterte i høyere ledighet og høyere inflasjon. Når sjokkene ikke ble motsvart av økt etterspørsel fra myndighetenes side, klarte man ikke å få redusert ledigheten. Det skal ikke utelukkes at andre faktorer som kan påvirke ledigheten har innvirket, men effektene av oljeprisøkningene synes å forklare hovedtrekkene. Det er vanskelig å si noe konkret om varigheten av effektene etter sjokkene. Situasjonen i Danmark på slutten av 1970-tallet minner om stagflasjon, hvor det er høy inflasjon og høy faktisk ledighet. Stagflasjon var et utbredt fenomen i mange land på denne tiden (Blanchard, 1997).

I 1982 gikk Danmark tilbake til en fastkurspolitikk. Et ønske var å bekjempe inflasjonen, og man førte en kontraktiv finanspolitikk. I tiden etter 1982 opplevde man fall i både inflasjonen og ledigheten. Sett ut fra likevektsledighetsteorien er det noe vanskelig å analysere situasjonen. En kontraktiv finanspolitikk vil ut fra teorien føre til høyere ledighet og lavere inflasjon, som kan bidra til å forstå hvorfor inflasjonen falt etter 1982. Det stemmer for så vidt med den første tiden etter 1982, men samtidig var det en begynnende oppgangsperiode i dansk økonomi med økt privat etterspørsel og økt optimisme som følge av den vellykkede politikken for å bekjempe inflasjonen (Andersen et al., 1998). Økt etterspørsel vil føre til lavere ledighet og høyere inflasjon. Det er derfor her flere forhold som trekker i hver sin retning. På den ene siden en lavere offentlig etterspørsel, men på den andre siden en økt privat

etterspørsel. Var effekten av økt privat etterspørsel større enn effekten av redusert offentlig etterspørsel, kan det bidra til å forklare den reduserte ledigheten på midten av 1980-tallet. En mulighet her er at fallet i inflasjonen kan skyldes at ledigheten lå over u^* , fordi ledigheten likevel er så høy at en reduksjon ikke påvirker lønnskravene. Tilslutt ble ledigheten såpass lav at tilbudssiden i økonomien ikke klarte møte den kraftige etterspørselsveksten, det førte til lønnsvekst og stigende ledighet fra 1987. Et problem var at etterspørselen etter arbeidskraft var stor innenfor enkelte sektorer, og selv om det var ledighet var det mangel på kvalifisert arbeidskraft innenfor disse sektorene (Andersen et al., 1998).

Sterk lønnsøkning fra 1987 kan hjelpe oss med å forstå hvorfor ledigheten steg i samme tidsperiode. Sterk etterspørsel før 1987 ledet til lavere ledighet som igjen gav rom for lønnsøkninger og derav følgende prisøkninger. Lønnsveksten var for sterk, slik at bedriftene måtte si opp ansatte og på den måten ble etterspørselen redusert. Det ledet igjen til økt ledighet.

Innstrammingspolitikk kan også ha hatt betydning for ledighetsutviklingen mot slutten av 1980-tallet. En svekket aggregert etterspørsel kan klart ha bidratt til at ledigheten steg.

Etter 1993

Etter 1993 falt ledigheten i Danmark. En viktig årsak som blir trukket frem på denne utviklingen er myndighetenes ekspansive finanspolitikk. Ut fra likevektsteorien skal et positivt etterspørselssjokk føre til lavere arbeidsledighet og høyere inflasjon. Vi kan grafisk se det ved at E skifter til høyre i figur 3 fra teorikapittelet, det vil da gi lavere u og økt nominell prisstigning. Et etterspørselssjokk endrer ikke u^* . Utviklingen etter 1993 viser at ledigheten ble redusert, men inflasjonen forble lav. Den lavere arbeidsledigheten skulle ut fra teorien gi økte lønnskrav som igjen skulle ført til økt inflasjon. Ut fra likevektsledighetsteorien er denne situasjonen vanskelig å forklare. Andersen et al. (1998) fremsetter noen mulige forklaringer på hvordan man klarte å holde lav inflasjon samtidig med fallende arbeidsledighet. For det første kan lav og stabil inflasjon sammen med fallende arbeidsledighet reflektere en læreprosess. En har begynt å forstå at for høye lønnskrav vil til slutt føre til økt ledighet og av den grunn modererer lønnskravene. For det andre kan sterk konkurranse innen vare og tjenestenæringer, med økt konkurranse fra utlandet, bidra til å holde lønn og priser nede. Til sist kan arbeidsmarkedsreformene som ble iverksatt utover 1990-tallet ha bidratt til å holde inflasjonen nede. Likevel må det sies at det er underlig at en ikke fikk økte lønnsøkninger i

Danmark på 1990-tallet. Med den etter hvert lave arbeidsledigheten er det vanskelig å tenke seg at det ikke begynte å bli knapphet på arbeidskraft, slik at en måtte begynne å by opp lønningene for å skaffe arbeidskraft. Andersen (2003) argumenterer for at alle makro-lønnsmodeller har problemer med å forklare lønnsutviklingen i Danmark gjennom 1990-tallet, ettersom de predikerer økt lønnsvekst som følge av lavere ledighet.

Likevektsledigheten kan i seg selv kan ha blitt redusert gjennom 1990-tallet. For det første kan arbeidsmarkedstiltakene ha bidratt til å redusere denne. Kuttene i arbeidsledighetsstøtten kan ha ført til at arbeidstagerne i lønnsfastsettelsen har vektlagt ledighet mer, noe som kan indikere at γ_1 har økt. Det lønner seg mer å arbeide i forhold til å gå arbeidsledig, derfor reduserer man lønnskravene for å unngå å bli arbeidsledig. Likevel var ikke kuttene mer omfattende enn at støtten til de arbeidsledige i Danmark ennå blir regnet som generøse (Andersen, 2003). Hvor mye dette kan ha spilt inn er uklart, men forholdene i Danmark tyder på at det har hatt en effekt. Dessuten kan de vellykkede tiltakene for å få arbeidsledige til å søke arbeid mer aktivt også ha bidratt til å øke γ_1 . Dette fordi da vil personer som alt er i arbeid moderere sine lønnskrav for å unngå å bli utkonkurrert av de arbeidsledige.

4.4.2 Ljungqvist og Sargents teori

Antar vi at turbulensen har økt i Danmark, kan vi studere noen av effektene av det. La oss ta det generelle ledighetsnivået først. Siden 1970-tallet har Danmark opplevd høy arbeidsledighet over lange perioder. Det kan bety at det har vært en periode med høy sannsynlighet for tap av humankapital blant de ledige. Fra teorien vet vi at høy turbulens øker ledigheten. Således kan teorien gi en forklaring på den generelle ledighetsutviklingen i Danmark siden 1970-tallet. Et problem er det likevel at ledigheten har variert kraftig siden 1970. Riktignok har det vært lange perioder med høy ledighet, men det har også vært lange perioder med lavere ledighet. I første rekke på midten av 1980-tallet og ikke minst det vedvarende fallet i arbeidsledigheten etter 1993. Nickell (2003) mener variasjoner i arbeidsledigheten i Europa ikke blir forklart i godt nok i modellen. Variasjonen i ledigheten er større mellom land i Europa, enn forskjellen mellom Europa og USA (Nickell, 2003). Det er derfor forhold som tyder på at teorien ikke klarer å forklare den lange perioden med fallende ledighet i Danmark siden 1993. Dette er en såpass lang periode at det er vil være vanskelig å avfeie som et bluff.

Fra figur 9 ser vi utviklingen i langtidsledigheten i Danmark siden 1980-tallet. Tendensen var en økning i langtidsledigheten gjennom 1980-tallet og til midten av 1990-tallet. Likevel har

det vært en reduksjon i langtidsledigheten etter det. Danmark har generøs støtte til arbeidsledige. I henhold til teorien vil generøs støtte til arbeidsledige i tider med økt turbulens sammen med sterkt oppsigelsesvern, bidra til fremvekst av høy langtidsledighet. Har det vært økt økonomisk turbulens, kan det bidra til å forstå fremveksten av høy langtidsledighet. Tap av ferdigheter ved ledighet, og det høye nivået på støtte relativt til tidligere inntekt, samt høy reservasjonslønn (antatt for Europa), gjør det fristende for den arbeidsledige å velge å gå ledig fremfor å finne nytt arbeid. Søkeintensiteten vil falle. Dette kan bidra til at folk blir langtidsledige og kan være en forklaring på langtidsledigheten i Danmark. Likevel er det forstyrrende elementer. For det første har støtten til de ledige blitt redusert (Andersen, 2003). Støtten er riktignok fremdeles generøs, men uansett mindre enn før. Et mindre generøst system for støtte vil gjøre det mindre attraktivt å gå ledig og dermed gi lavere reservasjonslønn. Det er grunn til å tro at dette også vil gjelde langtidsledige. Den fallende langtidsledigheten siden midten av 1990-tallet kan derfor tyde på at flere blant denne gruppen har funnet det mindre attraktivt å gå ledig og således valgt å vende tilbake til arbeidslivet.

For det andre er reglene for oppsigelse og ansettelse fleksible i Danmark (Andersen, 2003). En årsak til høy langtidsledighet i modellen er høye oppsigelseskostnader. Høye oppsigelseskostnader øker ledigheten, fordi ifølge Ljungqvist og Sargent (2002) vil ledigheten i tider med høy turbulens ha bestanddeler av både friksjons- og strukturledighet. Bestanddelen av strukturledighet inneholder langtidsledige som har valgt å være mindre aktive i arbeidsmarkedet, søkeintensiteten til arbeidsledige vil gå ned fordi sannsynligheten for å finne en jobb med samme lønn som arbeidsledighetstrygden er lav (Ljungqvist og Sargent, 2002). Friksjonsledigheten kan være vanskeligheter for arbeidsledige å komme seg ut i jobb, på grunn av mangelfull kunnskap. Det er usikkert hvordan fleksible oppsigelsesregler vil påvirke ledighetsutviklingen i Danmark i denne modellen. Andersen (2003) hevder at det er vanskelig å se for seg så store strukturelle endringer at den strukturelle ledigheten økte med flere prosentpoeng i tiden 1987 til 1990, da ledigheten økte kraftig. Hadde det vært slik, ville den eneste forklaringen være en depresiering av humankapitalen, men det er vanskelig å forene med ledighetsreduksjonen etter 1993 (Andersen, 2003). At strukturelle forbedringer har bidratt til ledighetsreduksjonen etter 1993 er sannsynlig. I et estimat utført av Det Økonomiske Råd (2002), gjengitt i Andersen (2003), blir det hevdet at strukturelle forbedringer kan forklare 2-3 prosentpoeng av ledighetsreduksjonen mellom 1993-2001. Ikke minst har incentivene for å søke jobb blitt bedret (Andersen, 2003).

4.4.3 Oppsummering

Likevektsledighetsteorien kan hjelpe oss med å forstå utviklingen i Danmark. Manglende etterspørsel kan være en rimelig forklaring på ledighetsutviklingen i Danmark frem til 1993, men det kan selvfølgelig vært andre årsaker som også har bidratt. Mye tyder på at økt etterspørsel har bidratt til redusert ledighet etter 1993. Det er ikke helt enkelt å bruke likevektsledighetsteorien for Danmark etter 1993, skal vi tro den ville Danmark sannsynligvis hatt større lønnsvekst og dermed økt inflasjon.

Ljungqvist og Sargents teori gir en annen forklaring på ledighetsutviklingen. Økt turbulens kan ha bidratt til å forklare hvorfor Danmark har hatt høy ledighet lenge. Et større problem er at etter 1993 har ledigheten falt, noe som denne teorien tilsynelatende ikke forklarer like godt.

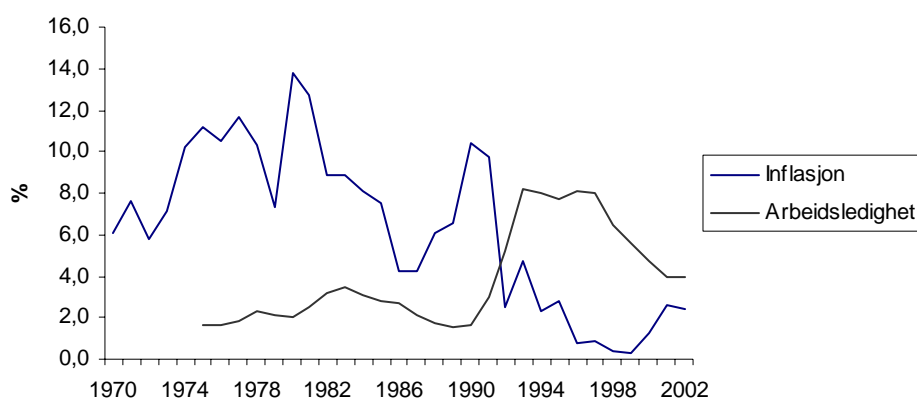
5. Arbeidsledigheten i Sverige

5.1 Innledning

Dette kapittelet følger samme fremgangsmåte som de to tidligere. I oversiktsdelen baserer jeg meg på Holmlund (2003) og andre.

5.1.1 Arbeidsledighet og inflasjon

Figur 10: Arbeidsledigheten og inflasjonen i Sverige.

Figur 10: Utviklingen i ledigheten og inflasjonen i Sverige siden henholdsvis 1975 og 1970, frem til 2002. Arbeidsledigheten¹ for personer mellom 16 og 64 år og i prosent av arbeidsstyrken. Inflasjonen her som prosentvis endring i konsumprisindeksen på årsbasis. Kilde: Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) Statistiska centralbyråen (SCB) (2003c) og SCB (2003a).

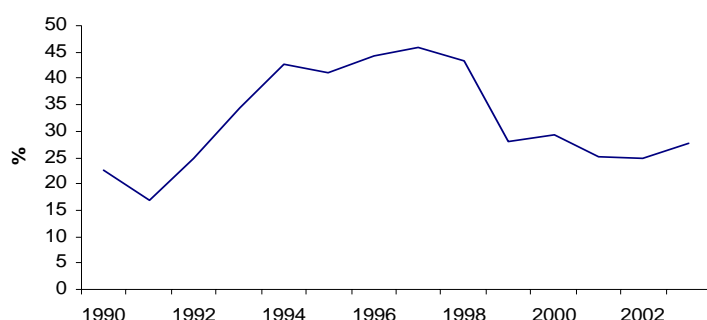
Arbeidsledigheten i Sverige varierte rundt 2% gjennom store deler av 1960 og 1970-tallet (Holmlund, 2003). Fra figur 10 ser vi at ledigheten økte noe utover 1970-tallet og til den nådde nivå på ca. 3,5% i 1982. Etter 1982 falt ledigheten sakte, men sikkert, nedover til den i 1990 var nede på 1,5%. Etter 1990 var det sterk vekst i ledigheten og i 1993 var den i overkant av 8%. Den høye ledigheten vedvarte under store deler av 1990-tallet, men mot

¹ En endret metode for beregning av arbeidsledigheten med virkning fra 1987. Tallene før og etter 1987 er derfor ikke helt sammenlignbare. En konsekvens er at man opererer med to ulike verdier for 1986: 2,7% og 2,5%, i figur 1 er det sistnevnte brukt. Jeg har valgt å lage en kontinuerlig versjon for enkelhetsskyld.

slutten av tiåret falt den på ny. Et par år ut i det nye årtusenet har arbeidsledigheten ligget stabilt rundt 4%.

Inflasjonen var på store deler av 1970-og 1980-tallet høy og varierende. Senere på 1980-tallet falt inflasjonen gradvis ned mot 4%, men fra 1986/87 steg den raskt opp mot gamle høyder. Fra 1990 viste inflasjonen en fallende trend. Inflasjonen steg noe mot slutten av 1990-tallet og inn i det nye årtusenet.

Figur 11: Utviklingen i langtidsledigheten i Sverige 1990-2003.

Figur 11: Langtidsledige i prosent av de ledige. Langtidsledige er personer mellom 16-64 år som har vært ledige i over seks måneder. Kilde: SCB (2004a).

Langtidsledigheten gikk kraftig opp på begynnelsen av 1990-tallet og forble høy gjennom store deler av 1990-tallet. Mot slutten av tiåret falt langtidsledigheten igjen ned mot cirka 25% av total ledighet.

5.2 Frem til 1990

5.2.1 Overordnet politikk og pengepolitikk

Et sentralt punkt for å forstå hvorfor ledigheten har vært så lav i Sverige opp mot 1990, er at det eksisterte politisk konsensus om at full sysselsetting var det viktigste målet i den økonomiske stabilitetspolitikken (Holmlund, 2003). Myndighetenes ønske om lav ledighet, måtte gå på bekostning av høy inflasjon sett ut fra en Phillipskurve-relasjon.

Pengepolitisk førte Sverige hele tiden et fastkursregime. Først som en del av Bretton-Woods til 1973, etter kollapsen der var kronen en kort stund knyttet til den tyske marken, inntil man i 1977 valgte å knytte kronen til en handelsvektet kurv av utenlandske valutaer. For å motvirke konsekvensene av høy inflasjon gjennomførte man en serie devalueringer på slutten av 1970-

tallet og på begynnelsen av 1980-tallet, for å forbedre konkurranseevnen. Devalueringene motvirket de negative sysselsettingseffektene av ustabil og høy inflasjon og kan derfor bidra til å forklare hvorfor ledigheten var så lav (Holmlund, 2003). Devalueringene bidro også til at den høye inflasjonen vedvarte.

5.2.2 Ekspansiv finanspolitikk og deregulering av kredittmarkedene

Sverige startet 1970-tallet med et offentlig overskudd på 5,3% av BNP og netto offentlige verdipapirer på 22% av BNP. Dette gav handlingsrom for Sverige som en buffer mot de store oljeprisøkningene som kom senere på 1970-tallet, ikke minst fordi det tillot en ekspansiv finanspolitikk som ble videreført gjennom 1980-tallet (Rødseth, 1997). Samtidig skjedde det en oppbygging av offentlig gjeld, en utvikling som hadde startet alt på slutten av 1970-tallet (SCB, 2003d). Noe av oppbyggingen av offentlig gjeld kom på bakgrunn av den ekspansive finanspolitikken.

Samtidig som man førte en ekspansiv finanspolitikk utover 1980-tallet, deregulerte Sverige kredittmarkedet i 1985. Dereguleringen av kredittmarkedet hadde som hensikt å gjøre det enklere for husholdningene å ta opp lån (Holmlund, 2003). Ved at husholdningene kunne ta opp mer gjeld, førte det til større konsumetterspørsel. Et resultat av dereguleringen var at spareraten falt frem til 1988, slik at det skjedde en gjeldsoppbygging i husholdningene med en topp i 1988 (Holmlund, 2003).

Etter at dereguleringene ble iverksatt i 1985, tok inflasjonen igjen til å stige, som vi ser fra i figur 10. Inflasjonspresset, som følge av den økte etterspørselen, kan være med å forklare at svensk økonomi kom i ulage da 1990-tallet startet.

5.2.3 Internasjonalt oppsving på 1980-tallet

Oppsvinget i den internasjonale økonomien på 1980-tallet bidro til at den svenske sysselsettingen økte (Holmlund, 2003). Høykonjunktoren utenlands førte til økt eksport fra Sverige og bidro på den måten til at sysselsettingen økte på midten av 1980-tallet. I tillegg bidro fallet i importprisen på olje i 1986 til å øke den aggregerte etterspørselen (SCB, 2003b).

5.3 Perioden 1990-1997

5.3.1 *Overordnet politikk og pengepolitikk*

Den overordnede makroøkonomiske politikken myndighetene hadde fulgt gjennom tiår med full sysselsetting som mål, ble oppgitt tidlig i 1990 (Holmlund, 2003). Den nye målsettingen var nå å sikre lav og stabil inflasjon. Et av de første grepene som ble gjort var å knytte den svenske kronen unilateralt til ECUen i mai 1991. Bakgrunnen og intensjonen var å forhindre bruk av devalueringer som et virkemiddel for å komme seg ut av en situasjon med uholdbar inflasjon og tap av konkurranseevne (Holmlund, 2003). Sverige hadde opplevd en forverring av kostnadsnivået i forhold til omverdenen på slutten av 1980-tallet, men nå fjernet man et virkemiddel for å bote på det (SCB, 2003b). Ikke minst hadde lønnsveksten vært høy og man arbeidet for å få ned denne.

Høsten 1992 ble den svenske kronen satt under kraftige spekulative angrep og troverdigheten til fastkursregimet ble satt på spill. Konsekvensen av de spekulative angrepene på den svenske kronen, var at fastkursregimet ble oppgitt i november 1992 og man gikk over til et valutakursregime med flytende kurs (Holmlund, 2003).

5.3.2 *Redusert offentlig sektor*

Et poeng som ofte blir trukket frem når en drøfter den økende ledigheten på begynnelsen av 1990-tallet, er den reduserte offentlige sysselsettingen, og hvor mye den hadde å si for den økte ledigheten (Holmlund, 2003). Selv om det var en kraftig reduksjon i antall sysselsatte i offentlig sektor tidlig på 1990-tallet, er det ikke sikkert at dette tilsvarer antall stillinger som ble borte, tallene skjuler at mye av reduksjonen skyldtes reorganisering og privatisering (Holmlund, 2003). For eksempel gikk 50000 ansatte i posten i 1994 fra å være offentlig ansatte til å bli privat ansatte (SCB, 2003c). Holmlund (2003) argumenterer at man kan se på effektene av fallet i offentlig sysselsetting på arbeidsledigheten på både kort sikt og lang sikt. Korttidseffekten er økt ledighet som følge av omstillingsproblemer. På langsikt argumenterer Holmlund i midlertidig for at ledigheten trolig reduseres, fordi oppgavene blir ivaretatt av det private.

5.3.3 *Skattereformer og rente*

På slutten av 1980-tallet gjennomførte man en omfattende skattereform. Hensikten med skattereformen var at like inntekter skulle beskattes likt (Regeringens proposition, 1998). Man ville utjevne skatt på arbeid og kapital, og man ønsket et enklere og mer rettferdig

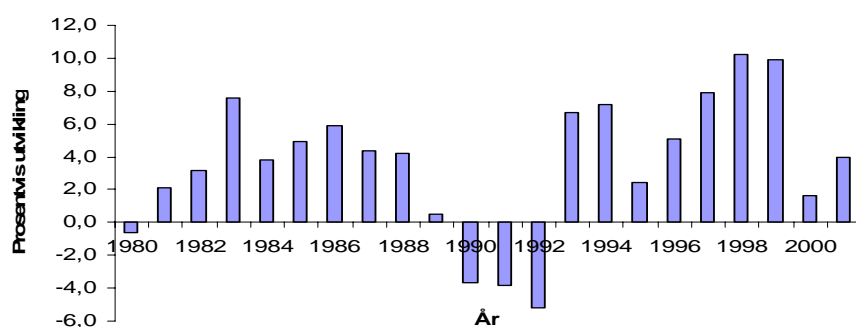
skattesystem for å unngå skatteplanlegging og skatteflukt. Det var også et sterkt ønske om at skattereformen ville bidra til økt sparing og motvirke låneopptak. En konsekvens av skattereformen var at realrenten steg tidlig på 1990-tallet (Holmlund, 2003). Etter kredittdereguleringen opplevde man en sterk lånevekst, som ble tatt ut i konsum og på den måten bidro til økt etterspørsel. Samtidig bygde det seg opp økt gjeld blant folk. Når rentene steg, førte det til blant annet at etterspørselen etter boliger falt markant. På 1980-tallet hadde kredittderegulering og ekspansiv finanspolitikk ført til sterk konsum- og investeringsvekst, samt utbredt kredittfinansiert eiendoms- og aksjespekulasjon (Steigum jr., 1994). Videre gikk husholdningenes sparing fra å være negativ i 1988 (minus 5%) til positiv i 1992 (7%).

Skattereformen var ikke eneste grunn til at realrenten steg. Økte utenlandske renter, samt sterkt fallende inflasjon bidro også (Holmlund, 2003). Høyt rentenivå kan ha bidratt til at en opplevde svekket aggregert etterspørsel. Det høye rentenivået var ikke vedvarende, da fastkursregimet ble oppgitt i 1992 falt rentene. Den direkte forbindelsen mellom realrente og ledighet er noe usikker. Ikke minst er det empirisk vanskelig å finne en sammenheng (Holmlund, 2003). Det er derfor grunn til å tro at renteoppgangen bidro til å forsterke andre negative sjokk som svensk økonomi ble rammet av rundt 1990 (Holmlund, 2003).

5.3.4 Internasjonale forhold

En svekket internasjonal økonomi svekket samtidig etterspørselen etter svenske produkter og var med på å redusere veksten i det svenske BNP (Holmlund, 2003). Fra 1990 til 1993 falt det svenske BNP, men fra 1993 fikk man vekst i BNP igjen. Den positive trenden fortsatte ut 1990-tallet, slik vi ser fra figur 12 nedenfor.

Figur 12: Vekst i BNP for Sverige 1980-2002. Faste priser med utgangspunkt i 2000.

Figur 12: Kilde: SCB (2004b).

5.4 Etter 1997

5.4.1 *Finanspolitikk og pengepolitikk*

Sverige hadde et behov for å bringe budsjettet under kontroll tidlig på 1990-tallet. Et stort budsjettunderskudd hadde bygd seg opp over flere år og myndighetene iverksatte en hestekur for å stabilisere gjelden og redusere budsjettunderskuddet (Holmlund, 2003). Hestekuren innebar kutt i offentlige overføringer og økte skatter. Dette er en viktig årsak til at ledigheten forble høy utover 1990-tallet, men den bidro også til at inflasjonsmålet fikk større troverdighet (Holmlund, 2003). Fra 1997 tok sysselsettingen innen offentlig sektor seg opp da man tillot en forsiktig kostnadsøkning innenfor offentlig sektor (Holmlund, 2003). Med en bedret offentlig økonomi kunne man fra 1997 føre en mer ekspansiv finanspolitikk (Holmlund, 2003).

5.4.2 *Lønnsmoderasjon og lønnskoordinering*

Pengepolitisk førte Sverige en politikk som tok sikte på å holde en lav og stabil inflasjon rundt 2% og dette lyktes man med (Holmlund, 2003). For å lykkes med det, måtte en holde lønnspresset under kontroll. Det kan ha både positive og negative sider. Fra midten av 1990-tallet ble de svenske lønnsoppgjørene bedre koordinert og på den måten bidro det til at ledigheten begynte å falle. Derimot vil bestrebelser på holde lav inflasjon være med på å forsinke en reduksjon i ledigheten (Holmlund, 2003).

Som nevnt ble de svenske lønnsoppgjørene mer koordinerte utover 1990-tallet. Sverige hadde gått inn i 1990-tallet med høy lønnsstigning og høye kostnader, og myndighetene søkte å finne en løsning på dette problemet (Holmlund, 2003). Man fikk igjennom lønnsmoderasjoner for hele økonomien i tiden 1991 til 1993, som ledet til at lønnsøkningene sank. Etter et par år uten noen særlig fast ramme, fikk man fra 1996 en fastere ramme rundt lønnsfastsettelsen, som ble i 1997 det såkalte "Industrial Agreement" (IA) (Holmlund, 2003). Innen 2002 lå over 50% av arbeidsstyrken under IA. Det viktigste med IA var at det bedret lønnsforhandlingene og skapte konsensus om at lønnsutviklingen skulle være konsistent med lav inflasjon og høy sysselsetting (Holmlund, 2003).

5.4.3 *Støtteordninger og aktiv arbeidsmarkedspolitik*

Frem til 1990 hadde støtteordningene til arbeidsledige vært omfattende og generøse, men etter krisen i svensk økonomi på begynnelsen av 1990-tallet ledet det til endringer som gjorde systemet mindre generøst og mindre kostbart (Holmlund, 2003). Det er mye som tyder på at

kuttene har bidratt til at varigheten av ledigheten har gått ned, og via dette har redusert NAIRU (Holmlund, 2003).

Sverige igangsatte utover 1990-tallet såkalte aktive arbeidsmarkedsprogrammer (Holmlund, 2003). De har til hensikt å gjøre folk mer attraktive ovenfor arbeidslivet. Etter at sysselsettingen tok seg opp fra 1997, ble bruken av denne typen program redusert, men det er usikkert hvorvidt programmene var med på å øke den totale sysselsettingen (Holmlund, 2003).

5.5 Teori og ledighet

5.5.1 Likevektsledighetsteori

Fra 1970 til 1990

Oljeprissjokket i 1973 er et naturlig startpunkt for en drøftelse av ledighetsutviklingen i Sverige. Et oljeprissjokk/tilbudssjokk ville ha økt ledigheten og økt inflasjonen. På sikt ville inflasjonen ha stabilisert seg på nivået før sjokket, hvis ikke andre forhold spiller inn, som for eksempel pengepolitikk. Ser vi på utviklingen i Sverige i figur 10 etter 1973, ser vi at en fikk en sterk økning i inflasjonen, men ingen dramatisk økning i arbeidsledigheten. Det kan tenkes at oljeprisøkningen har hatt negativ innvirkning, men at de negative effektene ble motvirket av at de svenske myndighetene økte den aggregerte etterspørselen i tiden etter oljeprissjokket. I følge teorien vil et etterspørselssjokk vil bevege inflasjonen og ledigheten i hver sin retning. Et positivt etterspørselssjokk vil derfor føre til at inflasjonen øker og at ledigheten reduseres. Riktignok falt ikke ledigheten som en kunne forvente, men økte heller ikke, men holdt seg omtrent på samme nivå som før. Siden vi fikk liten endring i faktisk ledighet, kan det tyde på at etterspørselsstimulansen nærmest utlignet sysselsettingseffekten av oljeprissjokket. Sett ut fra likevektsledighetsteorien kan økt etterspørsel forklare at den svenske ledigheten forble lav gjennom 1970-tallet. Den samme utviklingen fulgte etter oljeprissjokket i 1979, noe som styrker forklaringskraften til teorien.

Den stigende ledigheten utover det tidlige 1980-tallet, kan være forårsaket av svakere internasjonal etterspørsel. Svakere etterspørsel etter svenske produkter vil redusere behovet for arbeidskraft og således øke ledigheten. Ledighetsøkningen var imidlertid av kortvarig karakter.

Den sterke etterspørselstimulansen kan således forklare problemene Sverige hadde med inflasjonen gjennom 1970-tallet og 1980-tallet. En vedvarende høy etterspørselsstimulans ledet til prisstigningen. Den økte prisveksten vil gi økte lønnskrav, for å forhindre reallønnsnedgang. En konsekvens av dette var at man gjennomførte en serie devalueringene som gjorde svenske eksportvarer billigere i utlandet. Samtidig ble utenlandske varer dyrere i Sverige, noe som også stimulerte svensk produksjon og på den måten kunne en opprettholde sysselsettingen. Hvis ikke, kunne en sterk svensk krone priset ut svenske produkter på eksportmarkedet.

En noe stigende ledighet i Sverige tidlig på 1980-tallet kan ha bidratt til å holde prisstigningen i sjakk, ettersom vi finner en fallende inflasjon utover 1980-tallet fra figur 10.

Arbeidsledigheten i Sverige utover på 1980-tallet var lav. En vekst i etterspørselen fra den internasjonale økonomien og fra den hjemlige økonomien bidro til behov for arbeidskraft, som på den måten holdt ledigheten nede. Ut fra teorien vil det da føre til lavere ledighet og økt inflasjon. Inflasjonen økte kraftig i Sverige på slutten av 1980-tallet. Det er interessant at dette skjedde samtidig som det inntraff et positivt tilbudssjokk i 1986 når oljeprisen falt kraftig. Et positivt oljeprissjokk vil redusere ledigheten, og på kort sikt redusere inflasjonen, samt at NAIRU reduseres. Grunnen til at inflasjonen faktisk økte så mye som den gjorde, kan være at det alt var sterk etterspørsel i det svenske samfunnet, som kan ha blitt forsterket av den ekstra etterspørselseffekten med kredittreguleringen.

En ytterligere forklaring på den sterkt økende inflasjonen på slutten av 1980-tallet, kan være at ledigheten på dette tidspunktet sannsynligvis lå under NAIRU (Holmlund, 2003). Ligger den faktiske ledigheten under u^* , vil det ut fra likevektsledighetsteorien føre til økt inflasjon. Det igjen kan ha sin bakgrunn i at ved lav ledighet er arbeidstagernes forhandlingsstyrke i lønnssettingen styrket, som igjen kan bety økte lønnskrav. Sverige hadde i tiden før 1990 sterke lønnsøkninger, som etter hvert ville føre til økt prisstigning. Det er derfor en mulighet at sterk etterspørsel førte ledigheten i Sverige til et nivå under likevektsledigheten utover 1980-tallet, som igjen førte til at inflasjonen økte mot slutten av tiåret.

Hvilket nivå NAIRU hadde i Sverige på 1980-tallet er selvfølgelig ikke lett å si. Holmlund (2003) oppgir et estimat på u^* rundt 1990 til å være cirka 3%. Det vil si noe over den faktiske ledigheten på tilsvarende tidspunkt. Ut fra de forhold som i vår teori bestemmer nivået på likevektsledigheten, er det forhold som trekker i flere retninger. Et høyt nivå på

arbeidsledighetstrygd kan føre til at arbeiderne i lønnsdannelsen ikke tar mye hensyn til arbeidsledighet, det vil si lavere γ_1 . Det samme kan dårligere koordinering i lønnsdannelsen føre til. Det hadde vært høy grad av sentraliserte lønnsoppgjør i Sverige frem til 1983, men etter det ble lønnsforhandlingene hovedsakelig ført på bransjenivå (Holmlund, 2003). Dette kan ha uheldige sysselsettingsvirkninger fordi hver enkelt bransje trolig er så liten slik at den ikke tar makroøkonomiske hensyn (Calmfors og Driffill, 1988). Samtidig blir forhandlinger på bransjenivå for omfattende til å kunne styre lønnsutviklingen i den enkelte bedrift. Lønnsvekst som følge av produktivitetsvekst i enkelte bedrifter, kan være vanskelig å få til når forhandlinger føres på bransjenivå. Enten må alle ansatte i bransjen få økt lønn selv om ikke produktiviteten har økt for alle bedrifter, eller så må ingen ansatte få lønnsøkning.

Etter 1990

Tiden etter 1990 økte ledigheten sterkt i Sverige. En rekke etterspørselsforhold er blitt fremsatt for å forklare denne utviklingen: en kontraktiv finanspolitikk, en svekket internasjonal økonomi, økte renter og økt sparing. Ut fra likevektsledighetsteorien er dette forhold som kan påvirke ledigheten i samme retning. Vi vil da få et negativt skift hvor ledigheten øker, men hvor inflasjonen faller. Utviklingen i Sverige bærer preg av denne sammenhengen. I figur 10 ser vi en kraftig økning i ledigheten og en fallende inflasjon. Det kan tyde på at den svenske økonomien ble utsatt for sterke etterspørselssjokk.

Det er mulig at noe av ledighetsveksten kan skyldes en tilnærming av ledigheten i forhold til likevektsledigheten. Det er sannsynlig at ledigheten lå under likevektsledigheten og en indikasjon på det var økende inflasjon i samme tidsrom. Ledigheten hadde blitt holdt nede vesentlig på grunn av sterk etterspørsel, og det var derfor kanskje å forvente at en ville få en økt ledighet i form av en tilnærming til likevektsledighetsnivået (Holmlund, 2003). Likevel er det grunn til å tro at dette var et mindre vesentlig bidrag til den økende ledigheten tidlig på 1990-tallet, ikke minst på grunn av serien av negative etterspørselssjokk som inntraff i samme periode.

Fallet i ledigheten etter 1996/97 kan ha bakgrunn i flere forhold. For det første førte man en mer ekspansiv finans- og pengepolitikk, som ut fra teorien vil gi økt sysselsetting og økt inflasjon. Inflasjonen steg noe utover det sene 1990-tall som en kunne forvente med den samtidig fallende ledigheten.

For det andre kan noe av reduksjonen i ledigheten ha sin bakgrunn i en tilnærming til likevektsledigheten. Etter den sterke økningen i ledigheten tidlig på 1990-tallet, oversteg sannsynligvis den faktiske ledigheten u^* . Fra det kunne man derfor forvente et fall mot u^* .

Det er også tenkelig at selve NAIRU var blitt redusert utover 1990-tallet. Større grad av lønnskoordinering på 1990-tallet kan ha bidratt, ved at arbeiderne tar mer hensyn til at økte lønnskrav kan føre til økt ledighet. Det kan bety at γ_1 økte utover 1990-tallet, som på den måten reduserte likevektsledighetsnivået. En konsekvens av det igjen er at det kan ha bidratt til å redusere ledigheten ytterligere, hvis man tror ledigheten på sikt vender tilbake til likevektsledighetsnivået. På bakgrunn av dette er det tenkelig at den eventuelle reduksjonen i likevektsledigheten utover 1990-tallet bidro til en reduksjon i den faktiske ledigheten i Sverige.

5.5.2 *Ljungqvist og Sargent*

Andelen langtidsledige økte sterkt i Sverige på begynnelsen av 1990-tallet og forble høy gjennom store deler av 1990-tallet. Langtidsledigheten oppsto samtidig som det var en sterk økning i ledigheten generelt. Gitt at Sverige har opplevd økt turbulens etter 1990, kan teorien forklare fremveksten av høy ledighet, og spesielt høy langtidsledighet. Et forstyrrende element er at det ble innført kutt i overføringene til de arbeidsledige gjennom 1990-tallet. Det gjør det derfor vanskeligere å analysere hva som vil skje i mer turbulente tider med de ledige, og da særlig de langtidsledige. Således har vi to effekter som trekker i ulik retning. For det første gir høy turbulens større sannsynlighet for tap av humankapital noe som trekker i retning av høyere ledighet. Det motsatte at man har kuttet i overføringene til de ledige, som en skulle tro ville redusere ledigheten ved at søkeintensiteten går opp. Det kan derimot tenkes at størrelsen på kuttene i overføringene ikke var tilstrekkelig store nok til at man valgte å finne seg arbeid, de var fremdeles komfortable nok til at man valgte å gå ledig. Imidlertid ser vi fra figur 10 og 11 at når ledigheten generelt falt, falt også langtidsledigheten. Det kan, om ikke annet, bety at muligheten til å komme tilbake i arbeid etter å ha gått langtidsledig ikke er uoverkommelig. Det kan også tolkes dit hen at langtidsledige har sett at det mulig å komme tilbake til arbeid og derfor økt søkeintensiteten. At søkeintensiteten har økt kan skyldes dårligere støtteordninger til arbeidsledige.

Et argument mot teorien, for Sveriges vedkommende, er fallet i ledigheten etter 1997. I henhold til teorien skulle vedvarende høy turbulens gi høyere ledighet i en velferdsstat.

Spørsmålet er derfor hvorvidt det har vært høy turbulens i Sverige i tiden etter 1990. Et argument mot at det har vært høy turbulens er at det har vært et fall i veksten i total faktorproduktivitet (TFP) siden 1970-tallet i Europa (Blanchard og Wolfers, 1999). Vekst i TFP er i følge Nickell (2003) positivt korrelert med turbulens, men ettersom det sannsynligvis har vært et fall i TFP-veksten i Sverige kan det tyde på mindre turbulens. Det kan derfor diskuteres hvorvidt Sverige har opplevd økt turbulens, de lange periodene med lav ledighet på 1970-, 1980- og deler av 1990-tallet kan tyde på at det ikke har vært økt turbulens i hvert fall for disse periodene. For at teorien skal forklare ledighetsutviklingen godt, kreves det at turbulensen var høy rundt 1990, for så å falle noe fra midten av 1990-tallet. Så lenge det er lite støtte for at turbulensen virkelig har økt, kan dette virke noe merkelig.

5.5.3 Oppsummering

Mye tyder på at likevektsledighetsteorien fanger opp de aller mest vesentlige trekk ved utviklingen i ledigheten i Sverige. Ikke minst gir teorien gode prediksjoner for den faktiske utviklingen, når sjokk inntreffer. Det utelukker ikke at institusjonelle forhold kan ha hatt innflytelse på utviklingen, for eksempel så kan endringer i mønsteret i lønnsdannelsen ha påvirket utviklingen i ledigheten.

Teorien til Ljungqvist og Sargent fanger etter min mening ikke opp så godt utviklingen i Sverige. Først og fremst hadde Sverige lav ledighet helt frem til 1990 og sterkt fallende ledighet etter midten av 1990-tallet. Mønsteret i ledighetsutviklingen i Sverige følger derfor ikke helt hva teorien tilsier som følge av økt turbulens etter 1980.

6. Arbeidsledigheten i Tyskland

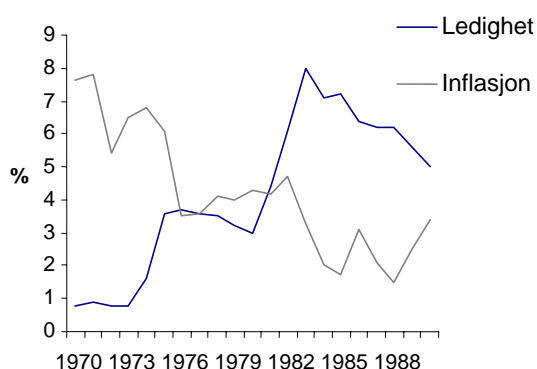
6.1 Innledning

Dette kapittelet følger samme fremgangsmåte som de tre foregående. For tiden frem til 1990 er det kun det tidligere Vest-Tyskland som tas opp, mens for tiden etter 1990 det samlede Tyskland. Del 6.2 baseres på Berthold og Fehn (2003) og andre.

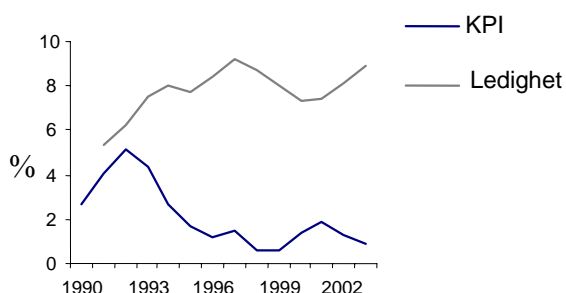
6.1.1 Ledighets- og inflasjonsutviklingen

Figur 13 og 14: Ledigheten og inflasjonen i henholdsvis Vest-Tyskland 1970-1990 og Tyskland 1990-2002.

Figur 13: Ledighet og inflasjon i Vest-Tyskland 1970-1990.

Figur 14: Ledighet og inflasjon i Tyskland 1990-2002.

Figur 13 og 14: Arbeidsledigheten og inflasjon for henholdsvis Vest-Tyskland 1970-1990 og Tyskland 1990-2003. Arbeidsledigheten i prosent av arbeidstyrken. Inflasjonen som prosentvis endring fra år til år. Merk at for inflasjonen for Vest-Tyskland før 1990 er det brukt

BNP-deflator, mens etter 1990 er det brukt konsumprisindeksen. Kilde til 13: Layard et al. (1991), til 14: OECD (2004).

Arbeidsledigheten i Vest-Tyskland var lav ved inngangen til 1970-tallet. I likhet med mange andre land steg ledigheten etter 1973. Fra begynnelsen av 1980-tallet økte ledigheten og passerte 8% av arbeidsstyrken i 1983. Frem mot 1990 falt ledigheten ned mot 5%. Etter gjenforeningen var ledigheten høy gjennom hele tiåret. På slutten av tiåret var det en tendens til en noe lavere arbeidsledighet, men i det siste har vært økende ledighet.

Langtidsledigheten er høy i Tyskland. I Ljungqvist og Sargent (2002) oppgis det at andelen av ledige som har vært arbeidsledig over 6 måneder var i 1979 og 1989 (bare for Vest-Tyskland) henholdsvis 39,9% og 66,7%. For 1995 (Tyskland) var det 65,4%. I Berthold og Fehn (2003) oppgis det at andelen av de ledige som har vært ledige over 12 måneder var i 1990 (Vest-Tyskland) 46,5% og i 2000 (Tyskland) 51,5%.

6.2 Perioden 1970-1990

6.2.1 Oljeprissjokk

De to store oljeprisøkningene i henholdsvis 1973 og 1979 er to viktige forklaringsfaktorer for ledighetsutviklingen i Tyskland (Berthold og Fehn, 2003). Som for de fleste andre land hadde prisøkningene en negativ effekt på den tyske økonomi, ettersom kostnaden på en av de viktigste innsatsfaktorene gikk opp. Oljeprisfallet i 1986 derimot, stimulerte generelt oppgangskonjunkturen i Europa (Rødseth, 1994b).

6.2.2 Aggregert etterspørsel og økonomisk vekst

Fra 1977 tok myndighetene i Tyskland i bruk mer ekspansiv finanspolitikk. Tyskland ble regnet som et av lokomotivene i verdensøkonomien og ble ansett for å ha et ansvar for å få den på skinner igjen etter 1973 (Trapp, 1987). Den ekspansive finanspolitikken gav økt vekst og lavere ledighet (Trapp, 1987). Politikken fikk også negative konsekvenser. Inflasjonen tok til å stige og man fikk et underskudd på driftsbalansen på 2% av BNP i 1980 (Trapp, 1987). Den ekspansive finanspolitikken ble erstattet til fordel for en strammere finanspolitikk på begynnelsen av 1980-tallet der blant annet skattene ble økt. Tiltakene hadde sin effekt, for i 1982 var driftsbalansen igjen på plussiden. Den etterspørselsdempende politikken i Tyskland og andre store OECD-land i samme periode førte til at verdensøkonomien gikk inn i en kraftig nedgangskonjunktur i begynnelsen av 1980-årene (Bjerkholt et al. 1990).

Fra 1983 bedret økonomien seg, og en ny økonomisk vekst tok til. Det ble innført incentiver for å øke investeringene, og i 1986 ble det gjennomført kutt i inntektsskatten (Trapp, 1987).

6.2.3 Pengepolitikk

I kjølvannet av sammenbruddet i Bretton-Woods innførte Vest-Tyskland en flytende valutakurs i forhold til dollaren. Og dette valutaregimet ble videreført hele tiden etter. Tidlig på 1980-tallet skiftet man kurs til en mer inflasjonsbekjempende politikk. Dette skjedde etter at inflasjonen igjen hadde begynt å stige. Dette kan oppfattes som et negativt etterspørselssjokk og kan være med å forklare den økte ledigheten i Tyskland på 1980-tallet (Berthold og Fehn, 2003). Fra 1985 førte man en mer ekspansiv monetærpolitikk for å stimulere økonomien. De fulle effektene av denne politikken, sammen med skatteletten i 1986, kom først høsten 1986 da etterspørselen og produksjonen steg igjen. Dette kan være med på forklare at ledigheten falt noe i denne perioden (Trapp, 1987).

6.3 Perioden etter 1990

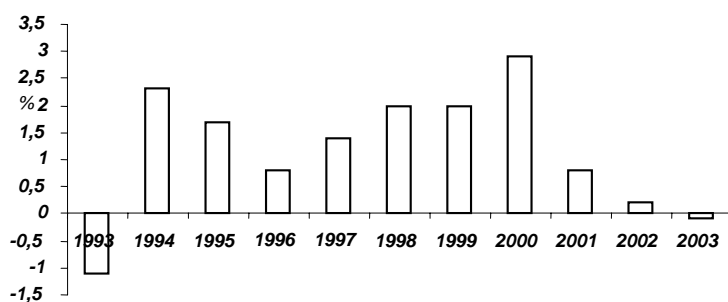
Gjenforeningen i 1990 skapte en helt ny situasjon. I det videre følger en oversikt over en del forhold som kan forklare ledighetsutviklingen i Tyskland etter 1990.

6.3.1 Økonomisk vekst

Etter gjenforeningen opplevde man en sterk opptur i den tyske økonomien. Men oppturen ble snart en nedtur. Fra figur 15 ser vi at for 1993 ble det negativ vekst i BNP, men også at Tyskland fra 1994 til 2002 hadde positiv BNP-vekst. Likevel ser vi at for 2003 var det en svak negativ BNP-vekst. Tyskland hadde for perioden 1991-1995 en årlig gjennomsnittlig vekst i BNP på 2,1%, mens EU hadde en gjennomsnittlig vekst i samme periode på 1,4%. For perioden 1996-2000 hadde derimot Tyskland en årlig gjennomsnittlig vekst på 1,8% for BNP, mens det tilsvarende tallet for EU² er 2,7% (European Commission, 2002). Tyskland hadde med andre ord en svakere økonomisk utvikling enn andre deler av EU fra midten av 1990-tallet.

² EU utenom Tyskland, Hellas, Irland, Portugal og Spania.

Figur 15: Prosentvis endring i BNP i Tyskland.

Figur 15: Prosentvis endring i BNP fra foregående år i 1995-priser. Kilde: Føderale Statistiske Kontor (FSO) (2004).

6.3.2 Pengepolitikk

Man fortsatte med et flytende kursregime etter 1990. Som følge av høy lønnsvekst og sterk inflasjon etter sammenslåingen, gjennomførte man renteøkninger (European Commission, 2002). Det ble lagt vekt på å holde inflasjonen nede, og av den grunn var pengepolitikken i tiden etter 1990 stram. Mer konkret innebar dette at de tyske rentene var høye frem til 1992/93. Fra da av ble rentene gradvis redusert. Denne politikken med stadig lavere renter ble videreført utover 1990-tallet. Selv om politikken ikke nødvendigvis var spesielt ekspansiv, blir det antatt at pengepolitikken var med på å få opp aktiviteten i den tyske økonomien utover 1990-tallet (European Commission, 2002). Tiden frem mot 1999 var karakterisert av stabilt rentenivå. Fra 1999 ble grunnlaget for pengepolitikken overført til Den Europeiske Sentralbanken (ECB), det betyr at hvilken politikk ECB fører ikke nødvendigvis samsvarer helt med de tyske interesser, ettersom ECB må se på hele Euroområdet før de tar sine beslutninger.

6.3.3 Finanspolitikk

Gjenforeningen gav store, nye ekstrakostnader for det offentlige. Dette ble finansiert ved skatteøkninger og underskuddspolitik (Blanchard, 1997). Ikke minst var innføringen av Vest-Tysklands sosialhjelpssystem for hele det samlede Tyskland en ekstra byrde på det offentlige budsjett, som følge av den økte ledigheten i øst-områdene etter 1990. Videre fikk man et 1:1 bytteforhold mellom den gamle østtyske mark og den vesttyske mark. I praksis overførte man all gjeld til det samlede Tyskland. Dette kan ha hatt en ekspansiv effekt i øst-områdene, fordi det lettet gjeldsbyrden. Regningen for dette tilfalt den føderale regjeringen. I tillegg måtte det omfattende investeringer til for å ruste opp infrastrukturen i de nye delstatene

(European Commision, 2002). Alt dette ledet til at den offentlige gjelden økte til cirka 60% av BNP i 1995 (European Commision, 2002). Etter den ekspansive finanspolitikken tidlig på 1990-tallet, ble politikken lagt om til en kontraktiv finanspolitikk (European Commision, 2002).

6.4 Arbeidsmarkedsinstitusjonene

Det er vanlig å peke på en del strukturelle årsaker for å forklare ledigheten i Tyskland.

Ettersom de tyske arbeidsmarkedsinstitusjonene er i det store og hele uforandret de siste tretti årene (Berthold og Fehn, 2003), velger jeg å gå kortfattet igjennom de ulike institusjonene her for begge tidsperiodene. Det er tre arbeidsmarkedsinstitusjoner som er viktige i Tyskland: arbeidsledighetstrygd og støtte, lønnsforhandlinger og oppsigelsesvern. Beskrivelsen av de ulike institusjonene baseres hovedsaklig på Berthold og Fehn (2003), er det opplysninger fra andre, refereres det.

6.4.1 Arbeidsledighetstrygd

Støtteordningene blir av Berthold og Fehn (2003) sett på som generøse. Den støtten arbeidsledige får kommer via to kanaler:

1. Arbeidsledighetsforsikring: Dette er en forsikringsordning som garanterer en støtte på opptil 60% av den gjennomsnittlige ukelønn de siste 52 ukene man var i arbeid. Støttebeløpet avhenger noe av om man har barn eller ei. Varigheten av støtten er proporsjonal i forhold til hvor lenge man har innbetalt forsikring eller hvilken alder man har. Minstetiden er 6 måneder, mens arbeidere fra 57 år er berettiget til å motta støtte i opptil 32 måneder.
2. Arbeidsledighetsassistanse: Når tiden man får utbetalt forsikring er over, får man utbetalt såkalt arbeidsledighetsassistanse. Det garanterer en støtte i overkant av 50% i forhold til tidligere inntekt. Denne støtten er imidlertid ubegrenset i tid. Arbeidsledighetsassistansen er skattefinansiert og baseres derfor ikke på hvor mye man har innbetalt til forsikringsordningen.

6.4.2 Grad av sentralisering ved lønnsforhandlinger

Tyskland har hatt og har fortsatt en høy grad av sentraliserte lønnsoppgjør. Med dette menes det at det er arbeidstagerorganisasjoner som assisterer forhandlere på bedrifts- eller bransjenivå (Nickell, 2003). I Nickell et al. (2002, tabell 4) gis det tall for hvor mange som har blitt dekket ved kollektive forhandlinger ved ulike år. Fra 1970 til 1994 var dekningsgraden hele tiden rundt 90%. Berthold og Fehn (2003) argumenterer for at mer desentraliserte lønnsoppgjør kan bidra til å få ned ledigheten. Bakgrunnen er at etter

gjenforeningen med Øst-Tyskland er det samlede Tyskland blitt mer heterogent. Med det menes det at det er større forskjeller i den økonomiske utviklingen i de ulike delstatene. Ettersom arbeidskraften i Tyskland er lite mobil, på grunn av lite krav om å måtte flytte for å finne nytt arbeid, vil like arbeidere bidra forskjellig til produksjonen i deres respektive bedrift, på grunn av ulike produksjonsmetoder, kapitalintensitet og nivå på infrastruktur. Berthold og Fehn (2003) argumenterer for at en bør få til større grad av lønnsfleksibilitet og lønnsdifferensiering på grunnlag av lokale forhold.

Høy strukturell ledighet har vært og er, et stort og økende problem i Tyskland etter gjenforeningen (Berthold og Fehn, 2003). Dette kan påvirke lønnsdannelsen ved å gjøre den mindre fleksibel. Hvis det for eksempel er mangel på leger og overskudd på rørleggere, vet legene at de kan øke sin lønn uten frykt for å miste jobben da det ikke finnes kompetente erstattere. Siden strukturell ledighet er en bestanddel i u^* , må økt strukturell ledighet bety økt u^* .

6.4.3 Oppsigelsesvern

Kostnader forbundet med oppsigelse har vært høye i Tyskland siden slutten av 1960-tallet. Berthold og Fehn (2003) mener at ved å kutte i disse kostnadene kan det bidra til å redusere ledigheten i Tyskland.

6.5 Teori og ledighet

6.5.1 Likevektsledighetsteori

Perioden 1970-1990

I likhet med mange andre land, blir oljeprissjokket i 1973 sett på som en mulig forklaring på økningen i ledigheten i Tyskland utover 1970-tallet (Berthold og Fehn, 2003). Tyskland var preget av lav ledighet før 1973, men høy inflasjon, se figur 13. Ut fra likevektsledighetsteorien skal et tilbudssjokk som oljeprisøkningen, føre til stigende inflasjon på kort sikt og økt ledighet. Inflasjonen vil stabilisere seg rundt nivået den lå på før sjokket, hvis ikke andre forhold innvirker på inflasjonen. Med oljeprissjokket opplevde man nettopp en økning i ledigheten og en kortvarig økt inflasjon. Ledigheten steg kraftig i perioden etter 1973, mens derimot økningen i inflasjonen ikke var like markant. En forklaring på denne utviklingen kan være at når prisen på en innsatsfaktor går opp, veltes noe av kostnadene over i prisen. Samtidig vil bedriftene forsøke å redusere kostnadene, og en måte å redusere kostnadene på er å nedbemanne. Dette kan derfor lede til økt prisstigning og redusert

sysselsetting. Ser vi nærmere på situasjonen i Tyskland etter 1973 i figur 13, tyder mye på at ledigheten og inflasjonen stabiliserte seg. Det er interessant at inflasjonen falt tilbake til et nivå lavere enn den var på før sjokket inntraff. Det kan tyde på at økningen i ledigheten var såpass kraftig at den oversteg likevektsledigheten. Det igjen betyr at fra Phillipskurve-relasjonen vil inflasjonen avta når $u > u^*$ (se relasjon 7 i teorikapittelet). Spørsmålet her vil være om likevektsledigheten hadde gått opp etter 1973, noe som det er grunn til å tro ettersom et tilbudssjokk har den effekten. På hvilket nivå likevektsledigheten la seg på er det vanskeligere å besvare, var den i dette tilfellet lavere enn den faktiske ledigheten på denne tiden slik at inflasjonen ville avta? Hvis den var lavere ville vi få den situasjonen beskrevet ovenfor med lavere inflasjon. Var derimot likevektsledigheten høyere enn den faktiske ledigheten, ville dette vært en periode med økende inflasjon. Ser vi på den faktiske situasjonen kan ting tyde på at den faktiske ledigheten var høyere enn u^* , som derfor kan forklare den lavere inflasjonen.

Myndighetene førte en ekspansiv finanspolitikk fra midten av 1970-tallet. En mer ekspansiv politikk vil fra likevektsledighetsteorien lede til en lavere ledighet, men økt inflasjon. Det er også den trenden vi ser i Tyskland på midten av 1970-tallet, en fallende ledighet og økende inflasjon. Likevel ser vi at tross for innsatsen for lavere ledighet, var det ikke enkelt å få ledigheten ned på det nivået ledigheten var på før 1973. Snarere tvert imot var det bare en svakt avtagende ledighet frem mot 1979. Et forhold som kan spille inn er hvor kraftig etterspørselsstimulansen var og hvilke konsekvenser den gav. Ettersom den ekspansive politikken ledet til et underskudd på driftsbalansen, visste aktørene i økonomien at dette måtte betales tilbake igjen før eller senere. Det igjen kan ha ført til at mange kviet seg for å ansette nye i utgangspunktet slik at effekten av den ekspansive politikken ikke ble så stor som en skulle ønske. Det er altså ut fra likevektsledighetsteorien slik vi har den, ikke helt enkelt å forklare hvorfor ikke ledigheten ble mer redusert enn det den ble.

Det andre oljeprissjokket i 1979 rammet Tyskland hardt. Igjen steg ledigheten kraftig og en fikk igjen en prisstigning som vi ser fra figur 13. Oljeprissjokket kom etter at Tyskland i en periode hadde ført en ekspansiv finanspolitikk, men måtte stramme inn på grunn av konsekvensene. I tillegg til oljeprissjokket og en strammere finanspolitikk, startet man en inflasjonsbekjempende politikk. En politikk som tar sikte på å bekjempe inflasjonen kan oppfattes som et negativt etterspørselssjokk. For tiden rundt 1980 får vi en rekke makroøkonomiske hendelser som alle kan påvirke ledigheten. Oljeprissjokket vil påvirke både

ledigheten, likevektsledigheten og inflasjonen. Samtidig inntraff to negative etterspørselssjokk som påvirket ledigheten og inflasjonen. Oljeprissjokket var det første som inntraff. Fra tidligere vet vi at det vil bevege ledigheten og inflasjonen i samme retning, og i vårt tilfelle stigende ledighet og økt inflasjon. Dette var også det som hendte rett etter 1979. Da etterspørselssjokkene kom, snudde som forventet inflasjonen, mens ledigheten fortsatte å stige. Totaleffekten av dette var en kraftig økning av ledigheten, men man lyktes i å få inflasjonen ned. Hva med likevektsledigheten? Fra teorien vet vi at et tilbudssjokk vil påvirke likevektsledigheten, mens et etterspørselssjokk ikke gjør det. Det kan derfor tyde på at etter oljeprissjokket økte likevektsledigheten, men etterspørselssjokkene økte ledigheten mer enn nivået på likevektsledigheten. Den avtagende ledigheten i Tyskland utover 1980-tallet kan derfor være en indikasjon på at ledigheten tok til å nærme seg likevektsledigheten. Men det er også på rene at det ble ført en mer ekspansiv penge- og finanspolitikk i Tyskland utover 1980-tallet. Det kan selvfølgelig også ha bidratt til å redusere ledigheten. Bakgrunnen kan være at bedre klima i den internasjonale økonomien var gunstig for Tyskland, fordi landet har mye konkurranseutsatt industri. Denne opplevde vekst i total faktorproduktivitet på midten av 1980-tallet (Blanchard og Wolfers, 1999, figur 2b).

Etter 1990

Et moment som kan forklare ledighetsutviklingen i Tyskland etter 1990, er makroøkonomiske sjokk. Etter gjenforeningen førte myndighetene en ekspansiv finanspolitikk. Kort sagt økte man utgiftene kraftig. En kraftig etterspørselsstimulans vil ut fra likevektsledighetsteorien ha to hovedeffekter, for det første vil det bidra til å redusere arbeidsledigheten og for det andre vil det øke inflasjonen.

Utviklingen for ledigheten og inflasjonen etter 1990 viser at både ledigheten og inflasjonen steg. Isolert sett kan det tyde på at likevektsledighetsteorien ikke fanger opp hva som skjedde i Tyskland i tiden rett etter 1990. Problemet kan ligge i at samtidig som man førte en mer ekspansiv finanspolitikk, førte man og fra 1991 en mer kontraktiv pengepolitikk. En kontraktiv pengepolitikk kan oppfattes som et negativt etterspørselssjokk. Det betyr ut fra likevektsledighetsteorien at ledigheten vil øke, mens inflasjonen vil bli redusert. Vi kan derfor ha en situasjon hvor det ble ført en motstridende politikk. Den ene politikken trakk i retning av økt sysselsetting, mens den andre trakk i retning av redusert sysselsetting. En bør likevel være forsiktig med å trekke en bastant konklusjon her, fordi det er vanskelig å si noe om styrkeforholdet mellom de ulike politikkene.

Et forhold som kan forklare noe av det som skjedde umiddelbart etter 1990, er selve situasjonen i Øst-Tyskland. I Blanchard (1997) beskrives situasjonen i den østtyske industrien i 1990, hvor det viste seg at industrien var i en sørgelig forfatning og at den ikke var konkurransedyktig. Her kan det derfor være en mulighet for at til tross for de omfattende utgiftsøkningene, var dette ikke i seg selv nok til å demme opp for en økende ledighet. Det er og tenkelig at uten de omfattende investeringene ville ledigheten ha økt desto mer. Det må også nevnes at en del av den inflasjonen som oppsto, kom som følge av at fagforeningene ønsket en lønnsutjevning mellom øst og vest (European Commission, 2002). Sterke krav om lønnsutjevning kan ha bidratt til å øke inflasjonspresset og på den måten ha hatt en negativ sysselsettingseffekt. En mulighet her er at uten de omfattende lønnskravene ville inflasjonen i Tyskland vært lavere enn den var og at dette vanskeliggjorde ønsket om høyere sysselsetting. Det er ikke lett å si om myndighetenes politikk etter 1990 var mislykket eller ei. Etter noen år var ledigheten markant høyere enn før gjenforeningen. På motsatt side hadde man fått ned inflasjonen.

Fra 1993 førte man en mindre stram pengepolitikk. I Tyskland gjorde man dette ved å senke rentene. Selv om man skal være forsiktig med å si at politikken var ekspansiv, er den sett på som et bidrag til oppturen i tysk økonomi på midten av 1990-tallet (European Commission, 2002). Denne politikken kan oppfattes som et positivt etterspørselssjokk. En kan derfor forvente økt sysselsetting og økt inflasjon. Dette kan være med på forklare den svakt bedrede situasjonen i Tyskland på midten av 1990-tallet. Den gav derimot ikke utslag i økt inflasjon som en skulle forvente. Snarere fortsatte inflasjonen i Tyskland å falle langsomt ned til i underkant av 2%.

I samme tidsrom førte man også en mindre ekspansiv finanspolitikk. Utgiftene fra gjenforeningen holdt på å kvele tysk økonomi og man fikk behov for å konsolidere budsjettene (European Commission, 2002). Dette igjen er å oppfatte som et negativt etterspørselssjokk. Her kan noe av forklaringen på den økte ledigheten og den lavere inflasjonen ligge. Igjen ser vi at man førte to tildels motstridende strategier, på den ene siden ekspansiv pengepolitikk og på den andre siden en kontraktiv finanspolitikk.

Generelt sett er det ikke lett å si noe om ledighetsutviklingen i Tyskland ut fra de makroøkonomiske sjokkene jeg har sett på, spesielt sett ut fra likevektsledighetsteorien. Det

er likevel på det rene at makroøkonomiske sjokk kan ha forklaringskraft i forhold til å forstå ledighetsutviklingen i Tyskland etter 1990.

Blanchard og Wolfers (1999) peker på noen andre makroøkonomiske sjokk som kan bidra til å forstå ledighetsutviklingen i Europa. Et er redusert vekst i TFP, et annet er høye realrenter og tilslutt skift i arbeidskraftetterspørselen. Dette er også forhold som kan bidra til å utdype forståelsen for ledighetsutviklingen i Tyskland. Selv om både TFP og realrenten har potensial til å forklare noe av ledighetsutviklingen, kan et negativt skift i etterspørselen etter arbeidskraft være en forklaring på hvorfor ledigheten har vært så høy i Europa på 1990-tallet. Sett eksempelvis ut fra en Cobb-Douglas funksjon av typen: $Y = N^\alpha K^{1-\alpha}$ vil det bety at enten vil koeffisienten for arbeid i produksjonsfunksjonen ha blitt redusert, som reflekterer en substitusjon mot kapital. Eller det kan bety en reduksjon i lønnen relativt til marginal produktet av arbeid, den siste arbeidstimen kaster dermed mindre av seg (Blanchard og Wolfers, 1999). Følgelig vil det være lavere etterspørsel etter arbeidskraft, noe som vil kunne påvirke likevektsledigheten fordi dette kan sees på som et negativt tilbudssjokk. Det vil også gi en dynamisk effekt. Man kan tenke seg at et skift kommer fra at bedriftene reduserer antall ansatte. Etter hvert som bedriftene blir kvitt overflødige arbeidere vil det føre til lavere sysselsetting og høyere ledighet. Det må her føyes til at dette igjen vil lede til høyere profitt og igjen over tid til kapitalakkumulasjon og høyere sysselsetting (Blanchard og Wolfers, 1999).

Fra Phillipskurven kan vi få en indikasjon på om den faktiske ledigheten har vært større eller mindre i forhold til likevektsledigheten. Et forhold som kan tyde på at den faktiske ledigheten i Tyskland har vært høyere enn likevektsledighetsnivået, er den langsomt fallende inflasjonen i Tyskland utover 1990-tallet. Hvor mye den har avviket fra likevektsnivået er ikke lett å gi noe fasitsvar på, men det er mulig å tenke seg en tilnærming mellom det faktiske ledighetsnivået og likevektsledighetsnivået på sikt. Likevel vil en langsomt fallende inflasjon tyde på at avviket fra NAIRU ikke er så stort for den faktiske ledigheten. Man kan derfor kanskje se for seg en litt fallende ledighet i Tyskland i tiden som kommer, men størrelsen på det, og hvorvidt det vil skje, er det selvfølgelig vanskelig å si noe om.

Et moment som må tas i betraktning i tilknytting til Tyskland, er om det har vært eller er, hystereseeffekter i arbeidsledigheten. Fra teorikapittelet vil det bety at har arbeidsledigheten først økt, kan den ikke føres tilbake til langtids-NAIRU uten en permanent økning i

inflasjonen, men den kan reduseres gradvis uten en økning i inflasjonen. Generelt sett har vi fra likevektsledighetsteorien at har arbeidsledigheten beveget seg bort fra NAIRU, vil det ta en tid før den er tilbake selv om inflasjonen er stabil (Layard et al., 1991). En årsak til høy vedvarende arbeidsledighet kan være høye oppsigelseskostnader, fordi oppsigelsesvernet er sterkt. Bean (1994) ser en kilde til persistens i arbeidsledigheten i Europa som følge av dette. Også Tyskland har sterkt oppsigelsesvern. Sterkt oppsigelsesvern vil hindre en økning i sysselsettingen etter en nedgangstid, men vil også forhindre at sysselsettingen reduseres raskt og mye under en nedgangstid (Bean, 1994). For Tysklands del kan det være slik at de høye oppsigelseskostnadene har bidratt til en høy og vedvarende arbeidsledighet. Således kan en jo se det slik at de samme reglene har forhindre at ledigheten steg rask og mye. Det er likevel mye som kan indikere på at dette har blitt et problem for Tyskland, ved at det har bidratt til at arbeidsmarkedet har blitt lite fleksibelt (Berthold og Fehn, 2003). Ut fra dette kan det være en indikasjon om at det er en hystereseeffekt i arbeidsledigheten i Tyskland. Her må det understrekes at det er andre opphav til hystereser som kan spille inn. Det vil si at det ikke er nødvendigvis kun høyt oppsigelsesvern som har bidratt til hystereser. Likevel fra likevektsledighetsteorien vil dette tyde på at korttids-NAIRU, u_s^* , ligger over u^* (se relasjon 12). Noe som igjen kan tyde på at det vil ta en tid for ledigheten å vende tilbake til u^* uten at inflasjonen vil øke.

Hvordan kan institusjonelle trekk bidra til å forklare utviklingen i arbeidsledigheten? I følge Blanchard og Wolfers (1999) vil noen arbeidsmarkedsinstitusjoner, deriblant arbeidsledighetstrygd, kunne øke likevektsledigheten. Argumentet er at mer generøse arbeidsledighetsordninger vil kunne øke ledigheten via to separate veier; for det første vil det redusere søkeintensiteten og for det andre effekten på forhandlet lønn ved en gitt ledighetsrate. La oss ta for oss det siste først.

Det er som beskrevet ovenfor generøse ordninger for arbeidsledige i Tyskland. Fra lønnsrelasjonen i teorikapittelet (relasjon 2), vil det kunne innebære at γ_1 er lav, det vil si at arbeiderne tar lite hensyn til at økte lønnskrav kan føre til økt ledighet. Mer konkret vil nytten av å være arbeidsledig øke og dermed blir forhandlingsposisjonen til arbeiderne styrket. Dette vil resultere i høyere lønn, slik at bedriftene ansetter færre. Om γ_1 er lav vil det kunne innebære at u^* er høy i Tyskland, det vil si at dette har bidratt til en høy likevektsledighet. Det er et viktig motargument mot dette. Det tyske systemet for ledighetsstøtte har vært utsatt for små endringer de siste tretti årene, og hvorfor skulle dette være mer ødeleggende i dag enn da

ledigheten var lav (Berthold og Fehn, 2003)? Det vil bety at om γ_1 er lav i dag, da burde parameteren også vært lav tidligere. Det er derfor ikke helt enkelt å si hvorvidt dette har hatt betydning for den tyske ledighetsutviklingen. Likevel argumenteres det for at dette som en del av rigide arbeidsmarkedsinstitusjoner bør reformeres for å skape økonomisk vekst (Berthold og Fehn, 2003).

Det andre punktet er også en sentral faktor. Ved mer generøse trygdeordninger vil søkeintensiteten reduseres. Dette fordi incentivene for å jobbe reduseres. De som allerede er arbeidsledige blir dermed ingen trussel mot dem som allerede har arbeid. I lønnsforhandlingene kan arbeidstagerne presse lønnen opp uten frykt for å bli erstattet av de ledige. Av den grunn kan γ_1 bli redusert.

6.5.2 *Ljungqvist og Sargents teori*

Tyskland har nokså generøse støtteordninger til ledige, og den tyske arbeidskraften er trolig mindre mobil sammenlignet med Skandinavia (Berthold og Fehn, 2003). Dessuten har Tyskland et sterkt oppsigelsesvern. Dette kan støtte opp om Ljungqvist og Sargents teori om at for omfattende støtteordninger kan føre til økt ledighet. Spesielt vil dette føre til høy langtidsledighet i perioder med høy økonomisk turbulens. Høy langtidsledighet har Tyskland hatt siden slutten av 1970-tallet. Høy langtidsledighet går sammen med sjokk i humankapitalen ved at det er en teknologisk utvikling som den ledige ikke tar del i.

Søkeintensiteten er trolig lav i Tyskland, fordi kravene om søking er lave for å få ledighetsstøtte. Dette gjør at kostnadene ved å være ledig er lave, slik at langtidsledighet ikke er en stor økonomisk byrde for arbeidssøkerne.

Tror vi på at Tyskland har opplevd et vedvarende høyt turbulent økonomisk klima siden 1980-tallet, gir Ljungqvist og Sargent en god alternativ forklaring på ledighetsutviklingen i Tyskland, spesielt etter 1980. Ikke minst vil den gi en forklaring på hvorfor langtidsledigheten er så høy og hvorfor det er så vanskelig å få ned ledigheten igjen i Tyskland.

Det springende punktet er dermed om Tyskland har gått inn i en periode med et vedvarende høy turbulens. Nickell (2003) argumenterer for at mer turbulente tider er kjennetegnet med sterkere vekst i TFP. Det kan bety at ved høy turbulens er det de mest produktive som er i arbeid og dermed vil en lønnsøkning være positivt korrelert med TFP-vekst. I henhold til

Blanchard og Wolfers (1999) har det vært en reduksjon i veksten i total faktorproduktivitet siden 1970-tallet, og her er ikke Tyskland noe unntak. Sett ut fra dette kriteriet er det ikke uproblematisk å anta at turbulensen har økt vedvarende i Europa. Hvis det ikke har vært et mer turbulent økonomisk klima i Europa og da særlig i Tyskland, vil derfor modellen ha problemer med å forklare både ledighetsutviklingen og den høye andelen langtidsledige i Europa siden 1980-tallet. Et annet, mer generelt motargument, er at flere europeiske land nå har lav ledighet (Nickell, 2003). I teorien skjæres de europeiske landene over med en kam, så hvorfor har da noen av landene lavere ledighet i dag, mens andre fortsatt har høy ledighet? Det måtte i så fall tyde på at noen europeiske land har fått lavere turbulens igjen, mens atter andre fortsatt har høy turbulens.

6.5.3 Oppsummering

Makroøkonomiske sjokk synes å kunne forklare mye av de store trekkene ved ledigheten på 1970- og 1980-tallet. Flere av sjokkene er lett identifiserbare og effektene av dem kan forstås godt ut fra likevektsledighetsteorien. Det er derimot ikke like enkelt å peke på makroøkonomiske sjokk som en hovedforklaring til ledighetsutviklingen på 1990-tallet. Det betyr ikke at de ikke har forklaringskraft, men at de ikke er like synlige og ofte trekker i hver sin retning i henhold til likevektsledighetsteorien.

For 1990-tallet er derfor ofte fokuset skiftet til ulike arbeidsmarkeds rigiditeter for å forstå utviklingen. Problemet med det, og ikke minst i forbindelse med Tyskland, er som beskrevet ovenfor at de samme trekkene ved arbeidsmarkedet er gjeldende for tiden før 1990. En interessant undersøkelse av Nickell et al. (2002) i denne sammenheng tar blant annet for seg om hvorvidt endringer i støtteordninger, lønnsdannelsessystemet, arbeidstakerbeskyttelse, skatt på arbeid og hinder for arbeidskraft mobilitet har påvirket endringen i arbeidsledigheten i Europa siden 1960-tallet. De finner at det forklarer lite for Tyskland. En del har derfor valgt å se på interaksjonen mellom sjokk og institusjoner for å forklare utviklingen. Deriblant Ljungqvist og Sargent (2002). Teorien deres, hvis man godtar antagelsen om at det har blitt et mer turbulent økonomisk klima, gir en god forklaring på utviklingen i Tyskland. Det er dog ikke nødvendigvis enkelt å si om det har blitt et mer turbulent økonomisk klima, noe som gjør at man ikke må ta teorien for god fisk ennå.

7. Sammenligning og konklusjon

7.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg sammenligne og drøfte ledighetsutviklingen i, og opp mot de to teoriene, likevektsledighetsteorien og teorien til Ljungqvist og Sargent. Et hovedpoeng er å drøfte faktisk utvikling opp mot de to teoriens prediksjoner. Deretter gis noen korte konklusjoner på hvert enkelt land, og om forskjeller mellom land kan forklares med hovedpunkter i teori. Til slutt følger en konklusjon.

7.2 Likevektsledighetsteori

Phillipskurve-relasjonen viser sammenhengen mellom ledighet og inflasjon.

Relasjonen viser at om ledigheten avviker fra likevektsledigheten vil inflasjonen endre seg. Er $u > u^*$ reduseres inflasjonen og er $u < u^*$ øker inflasjonen. Er $u = u^*$ er det stabil inflasjon og av den grunn kalles u^* for non-accelerating inflation rate of unemployment (NAIRU). Om dette er en sammenheng i virkeligheten blir også behandlet.

Etter 1973 økte inflasjonen kraftig i Norge, Sverige og Danmark. Ledighetsutviklingen var derimot ulik i de 3 landene. I Norge og Sverige var ledigheten uendret, mens den økte i Danmark. Norge og Sverige økte offentlig etterspørsel, mens Danmark ikke fulgte samme politikk. Etterspørselsstimulansen skulle ut fra likevektsledighetsteorien ha gitt en ytterligere økning i inflasjon utover den rene effekten av oljeprisøkningen, men inflasjonsnivåene i de tre nevnte land var ikke nevneverdig forskjellige. Her kan det synes om at teorien har et forklaringsproblem ettersom alle landene fikk høy inflasjon på tross av ulik politikk. På den annen side kan det tenkes landene har ført ulik pengepolitikk som samtidig kan ha påvirket inflasjonen.

Teorien predikerer at ledigheten på kort sikt bestemmes av etterspørselen. I grove trekk viser det seg i alle land at når etterspørselen økte ble u redusert, og når etterspørselen ble redusert økte ledigheten. Dette er i samsvar med teorien.

Likevektsledigheten predikerer et langsiktig nivå for ledigheten som økonomien vender tilbake til. Likevektsledigheten bestemmes utelukkende av forhold i lønns- og prisdannelsen. Dette er et svært langsiktig ledighetsnivå og blant annet på grunn av sjokk vil den faktiske ledigheten avvike fra NAIRU. Dette gjør det vanskelig å vite noe om nivået på NAIRU.

Et tegn på om ledigheten ligger nær likevektsledigheten er om inflasjonen er stabil. For Norge er det få perioder hvor det har vært stabil inflasjon. Det nærmeste er utviklingen litt ut på 1990-tallet, men i samme tidsrom viste ledigheten en fallende trend. I Norge kan ledigheten ha ligget over likevektsledigheten tidlig på 1990-tallet, for deretter å ligget under. Et tegn på dette kan være at inflasjonen falt tidlig på 1990-tallet, samtidig som ledigheten var høy. Et tegn på at ledigheten kan ha ligget under likevektsledigheten er den svake økningen i inflasjonen mot 2000. Sverige har få, om noen perioder med stabil inflasjon. Derimot har ledigheten ligget på jevnt lavt nivå, med unntak av en periode. Danmark har derimot hatt stabil inflasjon omtrent siden 1990, men ledigheten har endret seg i samme periode. Danmark hadde høy ledighet rundt 1993, men denne har siden falt jevnt. Stadig fallende ledighet, i kombinasjon med stabil inflasjon er ikke helt i tråd med teorien. Endringer i ledigheten skulle ha ført til endringer i inflasjonen. Tyskland har etter 1990 vist en nokså jevn utvikling for både inflasjonen og ledigheten. Disse to størrelsene beveger seg i motsatt retning, noe som tyder på at den vanlige Phillipskurven, med enten høy inflasjon eller ledighet, gjelder.

De voldsomme svingningene i inflasjonen i de fire landene og endringene i ledigheten hos de fleste av dem, tyder på at det har vært avvik mellom den faktiske ledigheten og likevektsledigheten. Dette er i samsvar med teorien, er det avvik mellom ledigheten og likevektsledigheten vil det være endringer i inflasjonen. Avvikene trenger ikke bety at NAIRU ikke eksisterer, men viser kun at gjentatte sjokk skaper avvik og at de likevektsskapende kreftene ikke har vært sterke i landene som er studert.

Resonnementet ovenfor støttes av inflasjonsutviklingen i Danmark på 1990-tallet, der som nevnt inflasjonen var stabil, mens ledigheten fra midten av perioden har vist en jevnt fallende trend. Dette bryter med Phillipskurve-relasjonen, fordi stadig lavere ledighet burde ført til endringer i inflasjonen. Denne utviklingen er vanskelig for makromodeller å forklare (Andersen, 2003), men endringer i regler for arbeidsmarkedet kan ha påvirket likevektsledigheten.

Mer generelt vil forhold i lønns- og prisdannelsen påvirke selve NAIRU. Når NAIRU selv kan endres, sier det seg selv at det i hvert fall blir vanskelig å finne denne størrelsen. I denne oppgaven har jeg vist til endringer i produksjonsteknologien, konkurranse i varemarkedene som følge av mer åpen økonomi, endringer i lønnsforhandlingssituasjonen og støtte til arbeidsledige. Dette er forhold som i modellen påvirker NAIRU, men det er vanskelig å måle betydningen av disse endringene, en årsak er at NAIRU ikke er observerbar.

Teorien, bedømt ut fra faktiske forhold, synes å gi en grei beskrivelse av virkeligheten. Problemet med modellen er at den opererer med størrelser som ikke er observerbare. Denne oppgavens tidsperspektiv på cirka 30 år er en tidshorisont som burde fange opp de fleste av teoriens implikasjoner, inkludert tiden det tar for en økonomi å nå NAIRU.

7.3 Ljungqvist og Sargents teori

Ljungqvist og Sargent (2002) argumenterer ut fra deres modell at økt økonomisk turbulens kan være en forklaring på ledighetsutviklingen i Europa siden 1980. Ledigheten har generelt vært høy i Europa siden 1980 og preget av en høy andel av langtidsledige, spesielt sett i forhold til USA. Kan økt turbulens forklare den ledighetsutviklingen i de landene som er studert ovenfor?

Som nevnt i drøftingsdelene til de respektive land, synes påstanden om økt turbulens bare delvis kunne forklare utviklingen i de ulike land. Norge og Sverige har hatt en tildels avvikende ledighetsutvikling i forhold til de andre landene. I disse to landene var ledigheten lenge svært lav og periodene med høy ledighet rundt 1990 var av forbigående karakter. Dersom dette skal forklares med økonomisk turbulens, krever det at økonomiene ble mer turbulente sent på 1980-tallet (Norge)/tidlig på 1990-tallet (Sverige), og at økonomiene gradvis har blitt mindre turbulente etter dette. Dette stemmer lite overens med tankegangen om økt og vedvarende høy turbulens etter 1980. En mulighet er at disse to landene først senere opplevde økt økonomisk turbulens. Det virker imidlertid lite sannsynlig, hvorfor skulle nettopp disse to landene være unntatt av økt økonomisk turbulens når alle andre land i Europa ble rammet av dette? Dessuten har ledigheten blitt redusert, noe som rimer dårlig med tankegangen om vedvarende økning i økonomisk turbulens.

Derimot kan det se ut for Danmark og Tysklands del at tankegangen om økt økonomisk turbulens kan ha noe for seg. Begge land har hatt lange perioder med høy ledighet, og begge

land har hatt høy andel av langtidsledige blant de arbeidsledige. Igjen er situasjonen slik at iallfall for Danmarks del har ledigheten falt siden midten av 1990-tallet og det er tegn til lavere langtidsledighet. Det kan tyde på at turbulensen ikke har vært vedvarende. For Tysklands del er situasjonen motsatt, de har gjennom helt 1990-tallet hatt høy ledighet, noe som kan tyde på vedvarende turbulens.

Har det vært en økning i økt økonomisk turbulens, kan det være interessant å prøve å si noe om hvor sterk økning i turbulensen hvert land har opplevd. Teorien opererer med ulik grad av turbulens, og jo høyere turbulens jo høyere ledighet. Norge og Sverige hadde som toppunkter for ledigheten henholdsvis litt over 6% og 8%. Det kan bety at disse to landene har blitt rammet lite av økt turbulens. Tyskland har gjennom 1990-tallet hatt en ledighet som har svingt rundt 8%, noe som kan indikere at de i sterkere grad har blitt rammet av økt turbulens. Danmark hadde ved begynnelsen av 1990-tallet en ledighet som nærmet seg 13%. Det er derfor mye som kan tyde på at Danmark og Tyskland har opplevd størst økning i turbulens blant de landene som er studert her.

Alle de land som er studert i denne oppgaven er velferdsstater etter Ljungqvist og Sargents terminologi. Landene har hatt problemer med langtidsledighet, men kun Tyskland har hatt en utvikling i tråd med teorien. Landet har hatt vedvarende høy ledighet og høy langtidsledighet. En mulighet kan være at institusjonelle trekk ved Tyskland kan forklare høy generell ledighet og langtidsledighet. De tyske støtteordningene er langvarige og tyske fagforeninger har kanskje hatt større fokus på lønn enn på ledighet som følge av ønsket om lønnsutjevning etter gjenforeningen. I denne sammenheng må det sies at på en indeks for varighet av ledighetsstøtteordninger i Nickell (2003, tabell 9), scorer Danmark høyere enn Tyskland for perioden 1988-95, mens Norge og Sverige ligger under dette igjen. Dette kan tyde på at de tyske støtteordningene ikke spiller en så stor rolle for arbeidsledigheten.

Teorien til Ljungqvist og Sargent er omdiskutert, spesielt antagelsen om økt turbulens. Ljungqvist og Sargent peker på ulike undersøkelser fra USA og Storbritannia som antyder økte svingninger i arbeidernes inntekt i løpet av og etter 1980-tallet som de tar som tegn på økt turbulens. På den andre siden hevder Nickell (2003) at det er to forhold som taler for at teorien ikke gir en god forklaring på ledighetsutviklingen. For det første hvorvidt det har vært økt turbulens siden 1980. For det andre hvorfor mange land i Europa har lav ledighet i dag. I følge Nickell (2003) er ikke tegnene på økt turbulens tilstrekkelige. Her spiller blant annet den

lavere veksten i TFP i Europa siden 1976 inn, ettersom man skulle forvente at TFP-vekst var positivt assosiert med turbulens (Nickell, 2003). Det blir heller ikke gitt noen begrunnelser som forklarer hvorfor ulike europeiske land har ulik arbeidsledighetsutvikling (Nickell, 2003). Det er derfor mye som kan tyde på at vi ikke har hatt vedvarende høy turbulens slik teorien krever for at vi skal ha høy ledighet.

7.4 Kan forskjeller i ledigheten mellom land forklares ut fra teori?

Her følger noen korte konklusjoner på hvert enkelt land. Deretter drøfter jeg om forskjeller mellom land kan forklares med hovedpunkter i likevektsledighetsteori.

For Norges del tyder mye på at utviklingen i samlet etterspørsel er viktig for å forstå ledighetsutviklingen i Norge. Periodene hvor ledigheten var økende faller sammen med at etterspørselen ble redusert. Det er også et viktig poeng at institusjonelle faktorer kan bidra til å forklare ledighetsutviklingen i Norge. I første rekke gjelder det utviklingen på 1990-tallet, hvor det var sterkere konsensus for å få ned lønnsveksten. Det kan ha gitt en lavere likevektsledighet, fordi lønnsmoderasjonen kan ha gitt et skift i lønnssettingskurven. Det betyr selvfølgelig ikke at institusjonelle forhold ikke har hatt betydning før 1990, men at institusjonelle forklaringer kan ha hatt større betydning etter 1990. Et interessant trekk ved Norge, er at langtidsledigheten er blitt nærmest utvisket gjennom 1990-tallet.

Sverige deler mange trekk med Norge. I Sverige er det også sannsynlig at etterspørselsforhold kan være en viktig årsak til ledighetsutviklingen siden 1970-tallet. Sterk etterspørselsstimulans holdt ledigheten nede. Da en rekke ulike forhold som reduserte etterspørselen inntraff rundt 1990, bidro det til sterk økning i ledigheten. Det kan også virke som at institusjonelle forklaringer i første rekke har spilt inn på 1990-tallet. I lønnsdannelsen arbeidet man for moderasjon og man gjennomførte en rekke arbeidsmarkedstiltak for å få flere mennesker i arbeid. Dette kan ha påvirket likevektsledigheten, som for Norge. Det er som nevnt i den beskrivende delen for Sverige, noe usikkerhet om hvor mye arbeidsmarkedstiltakene har betydd for den totale sysselsettingen.

Danmark skiller seg mer ut. Landet har hatt lange perioder med høy ledighet. Det er grunn til å tro at tilbudssjokk har påvirket ledighetsutviklingen i Danmark. At man heller ikke i samme grad har hatt mulighet til å dempe effektene av tilbudssjokkene som inntraff på 1970-tallet

med å øke etterspørselen, gjorde det sannsynligvis vanskeligere å bekjempe ledighetsveksten. Ledighetsreduksjonen på begynnelsen av 1990-tallet kan være forårsaket av både økt etterspørsel og endringer på institusjonelle forhold via arbeidsmarkedstiltak og lønnsdannelsen. Danmark slet med langtidsledighet på samme måte som Tyskland. Danske myndigheter gjorde det mindre fordelaktig å gå lenge ledig. Politikkomleggingen på 1990-tallet hadde til hensikt å bedre incentivene for øke søkeintensiteten, for å oppnå lavere ledighet. Tyskland har ikke i samme grad gjennomført lignende tiltak, noe som ut fra erfaringen fra Danmark og teorien tilsier lavere ledighet. På den annen side kan omlegging i form av satse på omskolering og mindre endringer i støtteordningene, slik de ble utført i Norge og Sverige på 1990-tallet, også vært en farbar vei mot lavere likevektsledighet.

Ledighetsutviklingen i Vest-Tyskland på 1970-tallet tyder på at oljeprissjokkene har hatt sterk effekt. Det samme gjelder for utviklingen på 1980-tallet. Med gjenforeningen oppsto det en ny situasjon, ikke minst på arbeidsmarkedet. For 1990-tallet er det ikke like enkelt å peke på etterspørselsforhold, fordi finans- og pengepolitikken trakk i hver retning. Høyt kostnadsnivå kan ha spilt en faktor. Det er kanskje i større grad enn for de tre andre land institusjonelle forhold som kan forklare ledighetssituasjonen i Tyskland i dag. God støtte til arbeidsledige og krav om lønnsutjevning mellom øst og vest kan være medvirkende årsaker til ledighetsutviklingen i Tyskland på 1990-tallet. Det må heller ikke glemmes at mye av ledighetsveksten kom av at tidligere arbeidsplasser i øst ble nedlagt, fordi de ikke var i stand til å møte konkurransen fra andre, fordi selve produksjonsmidlene var nedslitt.

Kan forskjeller i ledighetsutviklingen mellom land forklares ut fra teori? Etter oljeprissjokkene på 1970-tallet var utviklingen av arbeidsledigheten svært ulik i de ulike land. Ved første øyekast kan det virke underlig. Hvorfor skulle egentlig effektene av sjokkene bli så forskjellig. Men som vi vet ovenfra svarte de forskjellige land ulikt på denne utfordringen. Norge og Sverige svarte med kraftig etterspørselsstimulans, mens Danmark ikke var i posisjon på dette tidspunktet til å svare effektivt på trusselen. Ved å stimulere etterspørselen håpet man å holde ledigheten nede. Tyskland famlet noe i den første tiden etter 1973, men svarte etter hvert med samme mynt som Norge og Sverige ved å øke etterspørselen. Det kan derfor tyde på i hvilken grad man var i stand til å stimulere etterspørselen, i hvert fall til en hvis grad, kan forklare ulik utvikling av ledigheten.

Nivået på likevektsledigheten har sannsynligvis variert mellom land. Variasjonen av u^* skyldes ulike forhold mellom land i lønnsdannelsen og prisdannelsen. De nordiske landene har tradisjonelt hatt sentraliserte lønnsoppgjør og hvor én fagforening har vært toneangivende. Tyskland har også hatt sentraliserte lønnsoppgjør, men her har flere fagforeninger vært med i ulike forhandlinger. Bildet er likevel blitt mer fragmentert spesielt etter 1990. I de skandinaviske landene har lønnsforhandlingene i økende grad blitt ført på et lavere nivå enn før. Dette er forhold som kan påvirke likevektsledigheten, fordi, som diskutert tidligere, det kan påvirke for eksempel hvor mye fagforeninger tar hensyn til at økte lønnskrav leder til høyere ledighet.

7.5 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg med utgangspunkt i to teorier analysert ledighetsutviklingen i Norge, Danmark, Sverige og Tyskland for tiden etter 1970.

Likevektsledighetsteorien synes å passe godt med den faktiske utviklingen i alle landene. Spesielt for tiden etter oljeprissjokkene. I enkeltperioder er det derimot vanskelig å forklare ledighetsutviklingen med modellens prediksjoner, noe som tyder på at forhold som påvirker lønns- og prisdannelsen alene ikke kan forklare all ledighetsutvikling. På den annen side opererer modellen med faktorer som ikke er observerbare slik at det er vanskelig å gi en klar dom på hvorvidt modellen gir prediksjoner i tråd med faktisk utvikling. Generelt sett fanger modellen opp at etterspørsels- og tilbudssjokk på kort sikt bestemmer utviklingen for den faktiske ledigheten. Dette er trekk som går igjen i alle land.

Ljungqvist og Sargents teori om økt økonomisk turbulens synes å ha mindre forklaringskraft for iallfall de skandinaviske landene. For Tyskland synes den ha noen interessante perspektiver. Dette kan skyldes at Tyskland er et land med en struktur som stemmer bedre med modellens forutsetninger. Problemet er at det er vanskelig å bekrefte eller avkrefte om disse landene har opplevd høy vedvarende turbulens, fordi det ikke finnes gode indikatorer på dette.

Paradoksalt nok er det derfor den eldste teorien som fremdeles synes å fange opp de viktigste trekkene ved ledighetsutviklingen i landene i denne oppgaven. Det betyr ikke at Ljungqvist og Sargents teori er fånytt, men den baserer seg på begreper som er noe uklare.

Referanser/Litteraturliste

- Andersen, Torben M., Sven E. Hougaard Jensen og Ole Risager (1998): *Macroeconomic Perspectives on the Danish Economy: Problems, Policies and Prospects*. Working paper 18-98. Institut for Nationaløkonomi.
- Andersen, Torben M. (2003): *From Excess to Shortage – Recent Developments in the Danish Labour Market*. CESifo Working paper No. 933.
- Bean, Charles R. (1994): «European Unemployment: A Survey». I: *Journal of Economic Literature*, Vol. 32, No. 2 (Jun., 1994), 573-619.
- Berthold, Norbert og Fehn, Rainer (2003): *Unemployment in Germany: Reasons and Remedies*. CESifo Working Paper No. 871.
- Beskæftigelsesministeriet (2002): *Flere i arbejde – et debatoplæg*.
- Bjerkholt, Olav, Øystein Olsen og Steinar Øivind Strøm (1990): *Olje- og gassøkonomi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Blanchard, Olivier (1997): *Macroeconomics*. New York: Prentice-Hall.
- Blanchard, Olivier og Wolfers, Justin (1999): *The Role of Shocks and Institutions in the Rise of European Unemployment: The Aggregate Evidence*. NBER Working Paper 7282.
- Calmfors, Lars og Driffill, John (1988): «Bargaining Structure, corporatism and macroeconomic performance». I: *Economic Policy* 6, 14-61.
- Danmarks Statistik (2004) URL: <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1024> [Lesedato 10.01.2004].
- Davidson, Sysser og Hanus, Nathalie Tuxen (2001): *Analyse af det offentlige forbrug siden 1992*. Finansministeriet. Arbejdspapir nr.: 1/2001.
- European Commission (2002): *Germany's growth performance in the 1990's*. Directorate General for Economic and Financial Affairs.
- Federal Statistical Office (2004): URL: <http://www.destatis.de/basis/e/vgr/vgrgra1.htm> [Lesedato 10.03.2004].
- Gujarati, Damodar N. (2003): *Basic Econometrics*. New York: McGraw-Hill.
- Hoffmeyer, Erik, Jesper Jespersen, Christen Sørensen og Claus Vastrup (2000): *Danmark og ØMU'en*. Rådet for Europæisk Politik.
- Holden, Steinar (1994): «Noen strukturelle trekk ved arbeidsmarkedet: System for lønnsdannelse, jobbsikkerhet og arbeidsmarkedstiltak». I: *Perspektiv på arbeidsledigheten*. Agnar Sandmo (red.). Oslo: Fagbokforlaget. SNF-årbok 1994.
- Holden, Steinar (1996): «Strukturledighet og stabiliseringspolitikk». I: *Norsk Økonomisk Tidsskrift (NØT)* 110 (1996), 139-175.
- Holmlund, Bertil (2003): *The rise and fall of Swedish unemployment*. CESifo Working paper No. 918.
- Laborsta (2004): URL: <http://laborsta.ilo.org/cgi-bin/brokerv8.exe> [Lesedato 10.01.2004].

- Layard, Richard, Stephen Nickell og Richard Jackman (1991): *Unemployment. Macroeconomic Performance And The Labour Market*. Oxford University Press.
- Ljungqvist, Lars og Sargent, Thomas J. (1998): *The European Unemployment Dilemma*. The Journal of Political Economy, Vol. 106, No.3 (Jun., 1998), 514-550.
- Ljungqvist, Lars og Sargent, Thomas J. (2002): *The European Employment Experience*. CEPR Discussion Paper No. 3543.
- Nickell, Stephen, Luca Nunziata, Wolfgang Ochel og Glenda Quintini (2002): *The Beveridge Curve, Unemployment and Wages in the OECD from the 1960s to the 1990s*. Centre for Economic Performance.
- Nickell, Stephen (2003): *A Picture of European Unemployment: Success and Failure*. Centre for Economic Performance.
- Norges offentlige utredninger (2003): *Konkurranseevne, lønnsdannelse og kronekurs*. NOU 2003: 13.
- OECD (2004): URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/5/47/2483871.xls> [Lesedato 10.03.2004].
- Regeringens proposition (1998): *1990-91 års skattereform – en värdering*. Prop. 1997/98:1 BILAGA 6:
- Rødseth, Asbjørn (1994a): *Valuta*. SFS nr. 31 1993. Revidert versjon 22. juli 1994.
- Rødseth, Asbjørn (1994b): «Om konjunkturane i Norge etter 1980: Vegen til høg arbeidsløyse». I: *Perspektiv på arbeidsledigheten*. Agnar Sandmo (red.). Oslo: Fagbokforlaget. SNF-årbok 1994.
- Rødseth, Asbjørn (1997): *Why Has Unemployment Been so Low in Norway? On the Potential of Macroeconomic Explanations*. I: Making Solidarity Work? The Norwegian Labour Market Model in Transition, Dølvik, J.E.; Steen, A.H. (red.) Scandinavian University Press, Oslo. 1997 : 155-188
- Røed, Knut, Hege Torp, Irene Tuveng og Tao Zhang (2000): *Hvem vil og hvem får delta? Analyser av rekruttering og utvelgelse av deltakere til arbeidsmarkedstiltak i Norge på 1990-tallet*. Frischsenteret. Rapport 4/2000.
- Statistiska centralbyråen (2003a): URL: http://www.scb.se/templates/tableOrChart___33831.asp [Lesedato 10.12.2003].
- Statistiska centralbyråen (2003b): *Nationalräkenskaper*.
- Statistiska centralbyråen (2003c): *Sysselsättning och arbetslöshet 1975-2002*. Avdelningen för arbetsmarknads- och utbildningsstatistik.
- Statistiska centralbyråen (2003d): URL: http://www.scb.se/templates/tableOrChart___24752.asp [Lesedato 05.12.2003].
- Statistiska centralbyråen (2004a): Arbetslösa (AKU) efter kön, ålder och arbetslöshetstid. År 1976-2003.
- Statistiska centralbyråen (2004b): URL: <http://www.scb.se/statistik/NR/NR0102/2002A01/Data!A1> [Lesedato 10.01.2004].
- Statistisk sentralbyrå (2004a): URL: http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/ny_fr.asp [Lesedato 02.02.2004].
- Statistisk sentralbyrå (2004b): URL: <http://www.ssb.no/kpi/1-7t.html> [Lesedato 02.02.2004].
- Statistisk sentralbyrå (2004c): URL: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200204/13/tab-2002-10-08-05.html> [Lesedato 04.02.2004].
- Statistisk sentralbyrå (2004d): URL: http://www.ssb.no/nr/tab_42.sdv [Lesedato 03.02.2004].

Steigum jr., Erling (1994): «Nordisk økonomisk krise: Hvilken rolle kan finans- og pengepolitikken spille?». I: *Perspektiv på arbeidsledigheten*. Agnar Sandmo (red.). Oslo: Fagbokforlaget. SNF-årbok 1994.

Trapp, Peter (1987): «West Germany's Economic Policy: What Direction? ». I: *Cato Journal*, Vol. 6, No. 3 (Winter 1987).